

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1201381/1

בבית הדין הרבני אזורי אשקלון

לפני כבוד הדיינים:

הרב מאיר כהנא – אב"ד, הרב שלמה צור, הרב דניאל גודיס

המבקשת: פלונית

נגד

המשיב: בירור יהדות

הנדון: חזקת כשרות וחשש אימוץ בירור יהדות

פסק דין

מבוא

פסק דין זה ניתן עתה, יותר משנה לאחר תום ההליך הפעיל בביה"ד. זאת מכיוון שהמבקשת לא פנתה אל ביה"ד מאז שניתנה החלטת ביה"ד האחרונה בתיק, ביום ב' באדר א תשע"ט (7.2.2019).

אמנם, גורמים מנהליים בהנהלה פנו אל ביה"ד בבקשה לסגור את התיק, אולם ביה"ד המשיך להמתין לאפשרות שהמבקשת תחזור אל ביה"ד ותבקש להמשיך את ההליך. הדבר לא קרה, ועל כן ניתן עתה פסק דין זה.

המעייין בפסק הדין יראה, שעל אף שהתיק ייסגר עם מתן פסק הדין, הפתח להשלמת ההליך נותר בידיה של המבקשת.

דעה א'

עובדות

הופיעו לפני בית הדין המבקשת [פלונית] ת.ז. [...] ואמה, [ל']. המבקשת נולדה בשנת 1985 בשכונת ואזי, באוו-לבר בתביליסי בירת גאורגיה (גרוזיה), ועלתה לארץ בשנת 1994. המבקשת ואמה עלו לארץ בשנת 1994, אביה של המבקשת, [...] אינו יהודי והוא לא עלה לארץ. הוריה של המבקשת נישאו בגאורגיה בנישואין אזרחיים. המבקשת היא בת יחידה.

הוריה של אם המבקשת, [י'] ו[ר'], נישאו בשנת 1953. אם המבקשת, [ל'] נולדה לאחר 11 שנות נישואין בשנת 1964, כשם אמה של המבקשת הייתה בגיל 35. הורי אם המבקשת יהודים משני הצדדים.

השתלשלות ההליך

ביום 6.12.2018 הופיעה המבקשת אצל מברר יהדות הרב זלמן גיליצ'נסקי, ובהמלצתו כתב:

"ללא המלצה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הופיעה המבקשת עם אמה והציגה את מסמכיה המקוריים והישנים. רישום לאום יהודי של כל בני המשפחה. שמותיהם של הורי האם מובהקים/טיפוסיים ליהודי פרס וגרוזיה. מוצאם מגרוזיה.

הוצגו תמונות משפחתיות.

יש להם קרובי משפחה בישראל (השייכים לאותו בית אם), כולם רשומים יהודים במרשם האוכלוסין.

יצוין, כי אם המבקשת נולדה להוריה לאחר 9 שנות נישואין ללא ילדים. צריך להיבדק חשש לאימוץ (של האם).

יש לבקש חו"ד של הרב אריאל לוין (רבה של גרוזיה לשעבר).

לסיכום ביניים: ההמלצה תינתן לאחר מיצוי הבירור. בשלב זה לא לאשר.

בתאריך ד' בטבת תשע"ט (12.12.2018) בית הדין כתב בהחלטתו:

"ביה"ד פונה לרב אריאל לוין ומבקש את חוות דעתו.

לאחר קבלת חו"ד, ביה"ד יחליט על המשך ההליך".

בתאריך ה' טבת תשע"ט (13.2.2018) הוגשה חוות דעתו של הרב אריאל לוין כדלהלן:

"עיינתי בתיק המב' ואין לי ספק שיש חשש לאימוץ לאם המב' שהיא בת יחידה להוריה ונולדה 12 שנה אחרי הנישואים יש צורך בבדיקה גנטית."

לסיכום: תשובה אחרי בדיקה".

בתאריך כ"ו טבת תשע"ט (2.1.2019) מברר היהדות הרב יהודה שטיימן עיין שוב בתיק,

ובהמלצתו, שנחתמה בתאריך א' שבט תשע"ט (7.1.2019), כתב כדלהלן:

"יש לציין כי אם האם המב' [ר'] נפטרה אך הייתה לה אחות שנפטרה וילדיה נמצאים בארץ.

לשם המשך בירור יש לבצע 2 דברים:

1. להסביר למב' כי כדי לשלול ספק אימוץ יש לבצע בדיקה גנטית השוואתית בין המב' - אם המב' לבין ילדי אחות סבתה.

2. כמו כן יש לברר יהדות של ילדי אחות סבתא.

במידע ויתברר כי ילדי אחות סבתא של המב' הינם יהודים וכן יש דמיון גנטי בין אם המב' לבני דודה שלה הרי ניתן יהיה להגיע למסקנה בדבר יהדות המב'".

בית הדין קבע מועד דחוף לדיון ביום י"א שבט תשע"ט (17.2.2019).

המבקשת ואמה הוזהרו כדין לומר רק את האמת.

בדיון, בית הדין שאל וחקר בטיב הקשר של אם המבקשת וסבתא של המבקשת. תוך כדי הדיון המבקשים הציגו לבית הדין תמונות רבות של המשפחה שכוללת את המבקשת, אמה והוריה, דודיה ובנות דודיה. בחלקן של התמונות נראה שיש דמיון בין בני המשפחה ובחלקן פחות.

כמו כן, בדיון המבקשת הציגה את התעודות לידה שלה, של אמה ושל סבתה, שבכולן נרשם בלאום יהודי. רוב התעודות משוחזרות. תעודת הלידה של הסבתא – חוזרת ישנה (משנת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

1953) ותעודת הלידה של הסבא מחודשת (משנת 1993). בשתיהן נרשם לאום יהודי. בנוסף הוצגה בדיון הכתובה של הסבא והסבתא שנערכה בעת נישואיהם בגרוזיה.

תוך כדי הדיון בית הדין שאל את המבקשת ואמה מי מבני משפחתה נמצאים בארץ. תשובתן היתה שאין להן בארץ קרובי משפחה. ככתוב בפרוטוקול מן התאריך הנ"ל:

"ביה"ד: לאימא שלך יש אחים?

ת. יש את [...] , [...] , [...] , [...] , [...].

ביה"ד: מישהו מהם חי?

ת. לא, כולם נפטרו שם. רק אימא שלי עלתה לארץ. ל[...] יש ילד, הבן [...]. הוא היה כאן לפני 10 שנים וחזר בחזרה. מצד אימא שלי כולם שמה, ומצד אבא כולם פה. כל קיץ הייתי באלמא אטא."

בית הדין נתן את החלטתו בתאריך י"ד שבט תשע"ט (20.1.2019).

"בית הדין פונה לרב שמעון בן יצחק לבחון את האפשרות להוסיף מידע לבית הדין אשר יסייע בהשלמת בירור יהדותה של המבקשת.

המבקשת אמורה להינשא בע"ה בתאריך 7.3.19 לפיכך מתבקשת הודעת הרב שמעון בן יצחק הנ"ל לבית הדין לא יאוחר 7.2.19, ושכרו כפול ומכופל מן השמים".

בתאריך י"ז שבט תשע"ט (23.1.2019) הוגשה לבית הדין הודעת הרב שמעון בן יצחק שבה הוא כותב שהוא הצליח ליצור קשר עם בני דודיה ובנות דודותיה של אם המבקשת כאן בארץ.

הרב הנ"ל כתב סיכום ארוך לתחקיר שערך, להלן ציטוט חלקו הקשור לפסק הדין:

א. ניתן לפשוט את המקרה הזה ולהמליץ על יהדותה של אם המבקשת ע"פ עדיות המשפחה ועדותם של שכנותיה, ברם עדותה של הגב' [א'] (כיום היא בת 75), שהיא בת דודתה מצד אביה של אם המבקשת הינה בעייתית, שכן היא התוודתה בפני בשיחת טלפון ארוכה, כי הגב' [ל'] אם המבקשה הינה מאומצת והביאו אותה, כך סיפרה לה אמה [נ'], וכך סיפר לה גם דודה האדון מר [ע'] – דוד אם המבקשת (היינו אחי אביה).

ישנם גרסאות שונות שלשאר בני הדודים והשכנים, חלקם זוכרים יותר וחלקם פחות, ברם נראה דווקא מצד בנות דודיה מצד אבי אם המבקשת כי הם מסתירים את האמת, וישנו חשש לאימוץ במקרה דנן.

ב. אם המבקשת [ל'] אכן סיפרה שהיא בת יחידה לאמה, וכן ספרה שאמה הרתה והולידה אותה בבית החולים ארמיאנסי בתבליסי בשנת 1964, ועקב כך שמשקלה כתינוקת היה גדול כ-3,900 גרם, בערך 4 ק"ג, לכן עשו לאמה חתך באותו מקום, כדי שהיא תצא לאוויר העולם. כמו כן מספרת שאמה עשתה ניתוח להוצאת התוספתן (אפנדיציט), כאשר בתה היתה בגיל 23, והיא נצרכה למנות דם רבות, ואכן נלקחו מנות דם מבתה [ל'] – היא אם המבקשת, והועברו לאמה ריבה ע"י עירוני, וכך היא נצלה.

ג. כמו כן מספרת על כך שלאחר שהם עלו ארצה בשמת תשנ"ד (1994) היה לאמה גודש בחזה בדד השמאלי, ועקב בדיקת ביופסיה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שעשתה יצאה תוצאה חיובית של גידול ממאיר של חלב שהוקפא עקב הנקה של תינוק, ועשו לה ניתוח להוצאת הדד. לדבריה הניתוח בוצע בבי"ח ברזילי כאן בארץ באשקלון.

ד. עוד מוסיפה ואומרת שסוג הדם שלה ושל אמה זהה, סוג B+, ועוד פרטים נוספים ורבים שעל פיהם (לכאורה) יכלתי לפשוט את יהדותה, ולתלותה באותם גורמים שהעידו כי היא בת יחידה להוריה שנולדה להם, אלא עקב כך ששכנותיה לא ראו את אמה בהריון ואף לא אמן, שכן דבר מפורסם הוא שאם אשה לאחר כ"כ הרבה זמן של עקרות נפקדת בהריון ויולדת בת, או באם היתה מאומצת, הדבר היה אמור להתפרסם ולהיות מדובר בפי כל השכנות, אלא שאותן שכנות ושאר בני המשפחה והבנות דודות לא ראו בהריון ולא ראו אף יולדת את בתה – אם המבקשת, שכן שוחחתי עם נשים בגיל 75 ומעלה ואף אחת מהן לא יכלה להעיד לי בוודאות שכן מדובר. אלא דווקא איפכא מסתברא כי עולה החשד שהבנות דודות מסתירות דבר אימוץ דנן, שכן הם קצרו בשיחה עמי, ולמותר לציין כי בשיחתי הראשונה עם הגב' [א'] מאשדוד בת דודתה, אכן אישרה את דבר אימוצה של [ל'] – אם המבקשת.

סיכום

א. לאור הנתונים הללו נראה כי ישנו ספק סביר לגבי כך שאם המבקשת מאומצת, עקב ריבוי מקרים אלו בבתי הדין, ואכן ישנו דפוס חוזר ונשנה של מקרי אימוץ כמקרה דנן, של הורים חשוכי ילדים שלאחר שנים רבות יש להם ילד או ילדה אחת ולרוב היא ילדה, ולא ניתן לסמוך בוודאות על דברי בני המשפחה המורחבת, כדי לאשר את יהדותה.

ב. כמו כן המעיין בתעודות הלידה, יראה כי ישנו הבדל בין תעודת אם המבקשת [ל'], לבין תעודות אמה [ר'] ובתה [פלונית]. כי תעודת הסבתא [ר'], כתובה בגאורגית. תעודת הנכדה [פלונית] המבקשת, כתובה בגאורגית. ואילו תעודת אם המבקשת [ל'] – שיחסית אליה מתבצע בירור זה באם מאומצת היא או לא, כתובה ברוסית. דבר שהוא מוזר ומעורר חשד של אימוץ, בנוסף לכלל מארג הראיות והספקות שהבאנום לעיל.

דיון

בפתח הדברים יש לדון במסגרת ההלכתית שמכחה עוסק בית הדין בבירור יהדות בימינו.

הבא ממקום רחוק ואמר יהודי אני

נפסק בשלחן ערוך אבן העזר (סי' ב' ס"ב), וז"ל:

”כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהם לכתחלה.”

מקורו מהגמ' קידושין (עב, ב):

”אמימר שרא לרב הונא בר נתן למינסב איתתא מחווייתא א"ל רב אשי מאי דעתך דאמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות והא בי רב כהנא לא מתנו הכי ובי רב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פפא לא מתנו הכי ובי רב זביד לא מתנו הכי אפילו הכי לא קיבלה מיניה משום דשמייע ליה מרב זביד דנהרדעא.

וכן פסקו הרי"ף הרמב"ם והרא"ש.

הטור הביא שיטת הרמ"ה, וז"ל:

"...וכ"כ הרמ"ה, ופירוש הא דאמר כל המשפחות בחזקת כשרות היינו מאן דאית ליה חזקת כשרות א"צ לבדוק אחריו אבל מאן דלית ליה חזקת כשרות כגון שאין משפחתו ידועה צריך ראייה ליוחסים ואין עד אחד נאמן אף על פי דלא הוזהרו כשרות מלינשא לפסולים ה"מ פסולי כהונה אבל פסולי קהל אם בא לישא ישראלית לא שבקינן עד דמייתי ראייה שמא עבד הוא ע"כ."

והטור כתב שאין נראה כן, אלא כל המשפחות הם בחזקת כשרות ונאמנים כשאומרים ישראל אנחנו.

וכתב הבאר היטב (שם סק"ד), וז"ל:

"בטור כתב בשם הרמ"ה מי שאין משפחתו ידוע לנו לא אמרינן שהוא בחזקת כשרות לכן יש להחמיר ב"ש (סק"ג), וכ"כ בית הלל מי שבא מארץ אחרת הן איש או אשה או בחור או בתולה או אלמן או אלמנה צריך ראייה שהוא ישראל, ואף שנוהגים כדת ישראל ומדברים כלשוננו ויודעים בכל טיב היהודים, אעפ"כ צריכין ראייה. וכן הוא בתקנות מדינות ליטא שאין לסדר שום קדושין א"כ שיש לו ראייה שהוא ישראל ומאיזה משפחה ע"ש וכ"כ מהרי"ט בחשובה ח"א סי' קמ"ט ע"ש.

אולם הפתחי תשובה (שם סק"ד) כתב, וז"ל:

"עב"ש סק"ב (כי הבה"ט קיצר מאד בדבריו) עד ובסי' שאח"ז מבואר דהמחבר נמי ס"ל מי שאין משפחתו ידוע לנו חיישינן שמא ממזר הוא לכן יש להחמיר ועיין בספ' שער המלך פ"כ מהא"ב דין ה' שכ' להוכיח שדעת המחבר אינו כן ודלא כהב"ש".

שיטת הרמב"ם

אולם יש לעיין בשיטת הרמב"ם (פי"ג מהל' איסורי ביאה ה"ז) שכתב, וז"ל: "בא ואמר נתגיירתי בבית דינו של פלוני והטבילוני אינו נאמן לבא בקהל עד שיביא עדים". ובהמשך (ה"י) ביאר יותר וכתב: "מי שבא ואמר שהיה גוי ונתגייר בבי"ד נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, במה דברים אמורים בארץ ישראל ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל אבל בחו"ל צריך להביא ראייה ואח"כ ישא ישראלית. ואני אומר שזו מעלה ביוחסין". וכתב הרה"מ, וז"ל:

"ונפסקה שם (יבמות מז.) הלכה כחכמים וזהו שרבינו לא חלק כאן כלל אלא סתם דבריו ואמר אינו נאמן עד שיביא עדים. ופי' ברייתא זו היא במי שהיה ידוע שהיה גוי מעיקרא דליכא שום מגו אבל במי שלא היה ידוע בחזקת גיות מגו דמצי אמר ישראל אני ונאמן מצי למימר גוי הייתי ונתגיירתי בב"ד פלוני כ"כ רובי המפרשים ז"ל וזהו דעת רבינו כמו שיתבאר למטה."

ובהלכה י' כתב:

"זהו החילוק שהזכרתי למעלה (ה"ז) בשם רובי המפרשים זכרונם לברכה דכי אמרינן צריך להביא ראייה הני מילי בידוע שהיה גוי מעיקרו, ואי לא אינו צריך, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ונפקא להו משום דודאי כל אדם שאומר ישראל אני אין בודקין אחריו וכו'."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובסוד כתב: ועוד אכתוב מזה פ"כ (ה"ה). ושם ביאר את דברי הרמב"ם שכתב: "כהן מיוחס שאמר בני זה כהן הוא אין מעלין אותו ליוחסין על פיו עד שיביא עדים שהוא בנו". וכתב הרה"מ וז"ל:

"וכבר שאלו המפרשים ז"ל למה צריך שום עדות להשיאו אשה דהא ודאי לא חיישינן לנתיין ולממזר דכל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות וכו' ונ"ל שקושיא זו הכריחה לרבינו לומר מה שאמר פי"ג שמי שבא לומר ישראל אני שנתגירתי אין משיאין אותו אשה אא"כ יביא ראיה ואע"פ שלא היה ידוע שהיה גוי מעולם ודין זה הוא בח"ל או בזמן הזה בארץ כמו שכתב שם ואיפשר לדבריו ז"ל דה"ה במי שבא לומר שהוא ישראל מעיקרו שצריך ראיה לענין היוחסין מפני מעלת היוחסין דאי לא מי שבא ואמר נתגירתי יהיה נאמן מדין מגו ואע"פ שכל המשפחות בחזקת כשרות ה"מ במי שיש לו חזקת כשרות. אבל יש מן המפרשין שכתבו דלהשיאו אשה לאו דוקא אלא שאינו נאמן ליוחסין שכל כהן שהוא בודק אינו נושא בתו וכן מהמשפחות הבודקות כגון שלדוכן ושל מזבח וכו'".

דברי הרב המגיד בתירוץ א' הם יסוד דברי הבית הלל כמ"ש הב"ש (סק"ב).

אולם בתשובת הרמב"ם (בלאו ח"ד סי' תע"ג) כתב:

"רבינו המחבר נשאל על ראובן שפדה שבויה שבאה עם שבאין ואמרה שהיא ישראלית ואין שום ישראלי מכיר אותה ועמד ראובן וקנה אותה מן השבאים בממונו ובסך ידוע זכר שהוא על דרך ההלואה ושהוא אינו מוחל אותו לה אלא עת שירצה והשיא אותה לשמעון והעיד עליה עדים בעת שנכתבה כתובתה על שמעון שיש לו עליה בתורת חוב כל הסך שפדה אותה בו ובקני [בקנין]. תשובה: [מועתק מלשון ערבין]: היא נאמנת באומרה שהיא ישראלית ואין צורך בזה לראיה כלל ואומנם תצטרך הראייה בח"ל למי שאמר שהוא גוי ונתגיר ועל השרשים הידועין והוא ג"כ היה נאמן לפי שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואומנם הצרכנוהו ראייה ליראתנו שמא נתגיר בינו לבן עצמו להיות שאין בתי דינים קבועים בכל מקום בח"ל ואולם האומר ישראל אני, נאמן הוא בלי ספק. ולזה זה שפדאה מצוה קעביר, ואין לו אצלה כלום, ואין לו עליה ולא בה שום צד שעבוד כלל. וזה הקנין שקנו מידה עת נישואיה שיש לראובן עליה בתורת חוב כך וכך, וכן כל מי שקנו מידו בערבות זה הסך כולם פטורים. לפי שהוא קנין בטעות, לפי שכל מי שנתחייב בזה הסך נתחייב בו בחושבו שחויב לראובן לקחת זה הסך ושיש לו שעבוד על השבויה, והואיל ועיקר הממון אינו ולא יחויב בשום אופן היא וכל מי שנכנס ערב בזה הממון פטורין. וכתב משה."

הרי שהגאון בירר מקחו שהרמב"ם מחלק בין נאמנות האומר גר אני לאומר ישראל אני, דבגר יש לחשוש יותר, דחיישינן שמא נתגיר בינו לבין עצמו. משא"כ האומר ישראל אני נאמן בלי שום ראיה ובלי ספק כלשונו הטהור.

נמצאנו למדים שסברת הרמב"ם העיקרית היא כתירוץ ב' בדברי הרב המגיד, דדוקא לגבי יוחסין כהונה צריך להביא ראיה אבל לישא אשה נאמן. ואם כנים אנו בדברינו, הרי כל מה שהסתמך הב"ש וכדברי הרב בית הלל משום סתימת הרמב"ם, והכא שנתבאר שיטתו הרי שיש לנו לומר שכל הבא ואומר ישראל אני נאמן.

בשיטת השו"ע (אה"ע סי' ב' סעיף ב): "כל המשפחות בחזקת כשרות", לא ביאר באיזה אופן איירי. הב"ש ס"ל היינו שיש למשפחה חזקת כשרות אבל כל שאין חזקת כשרות עליה להביא ראיה, אולם בספר שער המלך (פ"כ מהל' איסורי ביאה ה"ה) האריך לבאר שיטת שו"ע דלא כהב"ש,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וע"ע במ"ש הגר"א בביאורו (חו"מ סי' ל"ה אות ל"ה) נמי ס"ל לענין תרומה לא אמרינן כל המשפחות בחזקת כשרות.

וראה עוד באוצר הפוסקים (סימן ב' עמ' 90) שהביא בשם עמק שאלה בשם הרבה פוסקים שחולקים על דעת ספר בית הלל הנ"ל, ופוסקים שכל בא ואומר ישראל אני כשר הוא, וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה, עיי"ש.

עולי רוסיה – חובת בירור

והנה עולי רוסיה, ומדינות ברית המועצות לשעבר, יש לדון בהם, האם דינם ככל המשפחות שבכל מקום שבעולם שיש להם חזקת כשרות. לכאורה לפי שיטת בית הלל וסיעתו דס"ל שסתם משפחות שלא הוחזקו ככשרות אין להם חזקת כשרות אוטומטית אלא צריכים להביא ראיה, כ"ש עולי רוסיה אין על כל מי שבא משם חזקת כשרות.

אולם לפי שיטת הרמב"ם דלעיל כל האומר ישראל אני נאמן, יש לומר שגם עולי רוסיה נאמנים, ושכן נראה שיטת השו"ע.

ואולם יש פוסקים רבים הכותבים שאודות העליה הבאה מרוסיה גם השו"ע יודה שישנו צורך לברר את יהדותם, ולא נאמר עליהם דין "כל המשפחות בחזקת כשרות וכו'". וכן איתא בספר משכן שילה להגר"ש רפאל זצ"ל, שכל המחלוקת הנ"ל היא באופן שאין ערעור על המשפחה, ואולם כאשר ישנו ערעור על המשפחה פוסקת כבר הגמ' שם בקידושין: "אמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה", וזה אפי' לרבנן המקילים בבדיקת סתם משפחה, כמבוא ברש"י שם, וכן נפסק גם בשו"ע אבן העזר (שם סעי' ג), א"כ בנידון עולי רוסיה נחשבות המשפחות כקרא עליהם ערער (למרות שאין ערעור על משפחה מסוימת), משום שהדבר ידוע שקיים אחוז גבוה של נישואי תערובת.

ועוד כיון שיש להם רצון עז לצאת מבריה"מ ולהגיע לישראל המוכנה לקלטם, ישנו חשש שיעשו הכל כדי להחביא את היותם אינם יהודים וחיישינן לשיקרא. מצב זה חשיב כערעור על המשפחות הבאות מרוסיה, ובכגון האי גם לדעת השו"ע יש לברר ולבדוק את יהדותם של הבאים לפנינו מארץ אחרת, כמבוא בגמרא ובשו"ע שם.

וראה בספרו של הגרמ"מ פרבשטיין "עין הדעת" שהאריך הרבה בדין עולי רוסיה ובתכ"ד (עמ' שכח) הביא את דברי הגרי"ש אלישיב, וז"ל:

"מן הראוי להדגיש שלדעת הגרי"ש אלישיב הובא (בתחומין ו', עמ' 424) אין רשות לסמוך על דין רוב, אלא לגבי כל מקרה פרטי שבא לפנינו, אבל על מנהיגי הציבור ומערכת בתי הדין, מוטלת החובה לדאוג לברר עד כמה שביכולתם, כדי שלא יתערבו גויים בכרם בית ישראל, ואין להם רשות לסמוך לכתחילה על דין "כל דפריש מרובא פריש" וכשם שחובה על הציבור לכוון מערכת כשרות שתמנע הכנסת פירות ערלה לשוק, אף שאולי אפשר יהיה לסמוך על דין "כל דפריש מרובא פריש" עיי"ש ראייתו מחולין (קמ, א) "לא אמרה תורה שלח לתקלה".

ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ז אבה"ז ס"א) שהאריך בדין זה אריכות רבה האם סתם יהודי רוסיה יש להם חזקת יהודי למי שאומר שיהודי הוא או לא.

ומסקנת דבריו שם, וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"בהא סלקינן ובהא נחתינן שמעיקר הדין העולים מרוסיה ומצהירים שהם יהודים, נאמנים הם, ומכל מקום אם יש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, צריך לחקור ולדרוש היטב. וכתורה יעשה."

וראה ההוספה במהדורה החדשה (שם הערה מס' 6):

"והנה בזמנינו אשר לדאבון ליבנו ישנם כאלה הקוראים בשם "יהודי" גם למי שאביו יהודי ואמו נכריה, כמו הריפורמים, והנגררים אחריהם מבני פריצי עמינו, צריכים לחקור ולדרוש אחר מי שמצהיר בפנינו שהוא יהודי, אם אכן אמו יהודיה, וכן אם אמו וכו', עד שיתברר למעלה מכל ספק שהצהרתו שהוא יהודי תואמת לאמת, שהוא יהודי על פי ההלכה המיוסדת על אדני פז של תורתנו הקדושה, מבלי שיוכל אחר כך להתחמק ולומר שהתכוין לומר שהוא יהודי על פי חוק של אומות העולם שהולכים אחר האב. וכן יש לברר היטב בעדות עד שבא להעיד על פלוני שהוא יהודי, ולעשות דרישה וחקירה כראוי על אמו של פלוני זה, ואם אמו וכו', עד שיתברר באמת שהוא יהודי לפי ההלכה. ולא להסתפק באמירה סתמית שהוא יהודי וזה ברור. ואם יש תעודת לידה, נראה דמהני מדין ערכאות לא מרעי נפשיהו, שהרי אין צורך כאן בעדות ממש, ונאמן על עצמו לומר ישראל אני, וא"כ גם עדות מתוך הכתב מהני, וכמו שאמרו בגיטין (עא.) חרש המדבר וכו'."

וזה מקרוב הגיע לידי תשובה מהגאון רבי מרדכי טולידאנו שליט"א אב"ד ירושלים שכתב תשובה בכת"י בענין הכרת יהדות והביא תשובת הרמב"ם דלעיל. וכתב שם בתשובה, וז"ל:

"אולם כשהרצתי הדברים הדברים לפני מו"ח הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א העיר שאמנם נראה כן, אבל הצהרת יהדות בזמנינו שונה מזמנם, כיון שהיום יש שיבוש בהגדרת יהודי, בפרט שיש חוק השבות, שלפיו אם האב יהודי, גם לבנו יש זכויות בארץ כיהודי וכל מיני שיבושים כיו"ב."

נמצאנו למדים מדבריו שגם דעת הרב יביע אומר ס"ל שבזמן הזה יש לבדוק היטב את הצהרת המבקשים על אמו ואם אמו. וכמו"כ למדנו שיש לסמוך על תעודות כאשר הם אמינות לפי מבררי היהדות, דינים כשטרות העולם בערכאות וכ"כ בפוסקים אחרונים.

המבקש אינו שומר תורה ומצוות

בספר קרית חנה דוד (ח"ב סי' ס"ג) כתב דאף להפוסקים דאין חוששין, מ"מ כ"ז דוקא כשאנו רואים אותו מתנהג כדת משה וישראל בכל ענייניו, אבל בלאו הכי ומכל שכן כשרואים שאינו נוהג כדת, ודאי חיישינן לכ"ע ואין משיאין לו אשה.

אולם בשו"ת יביע אומר (שם) ובשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"א סי' ה) כתבו דאע"פ שאינם שומרי מצוות מ"מ יש להם נאמנות לומר ישראל אנו. וכתב עוד האג"מ שם, וז"ל:

"משמע שמדינא נאמן אף שאין שם חזקת ישראל ולא הזכירו שהוא משום שנוהג בתורת ישראל משמע שבלא חזקה כלום וגם לא ראינוהו עדין שנוהג בתורת ישראל נאמן מדינא, אבל כשהוא בחזקת נכרי גם להרמב"ם והש"ע אינו נאמן כמפורש במ"מ ה"ז וה"י ובש"ך ס"ק כ"א. ולכן בהא דידן שבאת לכאן בחזקת נכרית ונוהגת כנכרית, לכו"ע הרי ברור שאינה נאמנת לומר שהיא בת ישראלים להיות בדין ישראל."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יישום עקרונות אלו בנידון דיון

לפנינו לכאורה כמה סיבות לומר שהמבקשת ואמה אכן יהודיות:

- א. מהמסמכים, הגם שחלקם משוחזרים כאמור לעיל, עולה כי הסבתא היא יהודייה. אם לא נחשוש לכך שאם המבקשת היא מאומצת ניתן היה לאשר את יהדותה של המבקשת.
- ב. המבקשת הוחזקה כיהודייה לכל הפחות מאז הגעתה לישראל. באשר לתקופה שלפני כן הדבר אינו חד משמעי לעיני בית הדין. סוגיא זו של חזקת יהדות אשר ייתכן שהתבססה על נתונים שאינם נכונים, נדון להלן בפירוט.
- ג. לדברי אם המבקשת, אמה [סבתא של המבקשת] עברה בארץ פרוצדורה רפואית אשר ממנה ניתן להסיק כי היניקה בעבר. והואיל ואם המבקשת היא בתה היחידה, יש להניח שהיא בתה הביולוגית. יצוין כי אם המבקשת לא הגישה מסמך כל שהוא בענין זה.
- ד. תמונות משפחתיות רבות שהמבקשת ואמה שהו עם סבא וסבתא והוגשו לבית הדין. לדבריה יש דמיון ברור בינה לבין הסבא והסבתא ובנות הדורות.

אלא שמנגד כמה סיבות המונעות מבית הדין לכאורה לקבוע כי המבקשת בת לאמא יהודייה.

- א. מן המסמכים עולה כי אם המבקשת נולדה להוריה לאחר 11 שנה. בהתחשב בכך שלא היו טיפולי פוריות יעילים באותה תקופה ברוסיה בכללה, יש להניח שאם המבקשת היא מאומצת. הואיל ורוב הילדים הנמסרים לאימוץ אינם יהודים אמרינן כל דפריש מרובא פריש והמבקשת אינה יהודייה.
- ב. המבקשת ואמה שיקרו לבית הדין ביודעין לאחר שהוזהרה כדין, ואמרו שאין להם קרובי משפחה בארץ, כמפורט להלן. מכך ניתן ללמוד שהמבקשת ניסתה להסתיר את קרובי משפחתה מחשש כי הזמנתם לבית הדין או בדיקה שתערך יחשפו את דבר אימוצה.
- ג. מן התחקיר של הרב שמעון בן יצחק עולה לכאורה כי אחת מקרובות משפחתה אמרה לו טלפונית שאם המבקשת אכן מאומצת.

חזקת יהודי

יש לזון האם כאשר נשאת לנכרי ודאי, האם נשאר עדין נאמנות לומר ישראל אני, ובפרט כשחיו כחיי נכרים כל חייהם ודרו באיזור נכרי מובהק.

בנ"ד יש לשאול האם העובדה שאם המבקשת גדלה במשך כל חייה כיהודייה, והייתה מוחזקת בגרוזיה וגם לאחר שעלתה עם משפחתה לישראל כיהודייה – משך כ-25 שנה – מהווה חזקת כשרות.

בפסקי דין רבניים (חלק יג פס"ד בעמוד 51 תיק 866/מ"א) בבית הדין הרבני האזורי באשדוד, בפני כבוד הדיינים ש. דיכובסקי - אב"ד, י. אליעזרוב, מ. אלאחדר, הביאו את המחלוקת בשאלה האם הטעם ש"סוקלין ושורפין על החזקות" (קידושין דף פ ע"א) הוא משום שהוקבע האיסור. בשב שמעתתא (ש"ד פ"ח) כתב כי בדיני נפשות ובדיני ממונות לא אזלינן כלל בתר רובא, ודוקא ע"פ שנים עדים יקום דבר, ולא ע"פ רוב וחזקה, והא דסוקלים על החזקות הוא מצד הוחזק האיסור. וכן במכה אביו, כיון שהוקבע האיסור ע"י הרוב, סוקלים מחמת שהוקבע האיסור. אך עיין ב"שערי – יושר" להגר"ש שקופ (ש"ג, א-ג) שהשיג על דבריו.

נצטט מפסה"ד הנ"ל את החקירה בנ"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"והנה יש לדון במקום שהוקבע והוחזק האיסור, ולבסוף נתברר שהקביעות בטעות יסודה, האם בטלה החזקה למפרע, או שמא נוצר כאן דין איסור העומד בפני עצמו, למרות שכלפי שמיא גליא שהקביעות בטעות יסודה. וברור, שאם נניח שהוחזק האיסור יוצר דין בפני עצמו, ישאר בעינו דין סוקלים על החזקות".

והדברים יפים לעניינינו. שהמבקשת [פלונית] הוחזקה כיהודייה מיום הולדתה כעשרים וחמש שנה אך התברר שהחזקה לכאורה מתבססת על כך שאימה של [פלונית] היא בתם של יעקב וריבה שהם יהודיים ודאי.

דין סוקלים על החזקות נלמד מדין "הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה", המבואר בגמ' (קדושין דף פ ע"א) וברמב"ם (פ"א מהל' אסורי ביאה הכ"ב) שהוא מדין הוחזק האיסור. כתב הר"ן בכתובות (דף ט' ע"ב בדפי הרי"ף):

"אם אמרה האישה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת, מיהו אם הוחזקה נדה בשכנותיה דאמרינן בסוף קדושין דבעלה לוקה עליה משום נדה, אפילו נתנה אמתלא לומר לא לבשתי בגדי נדות אלא מפני כך, אינה נאמנת, דכיון דבעלה לוקה אלמא כנדה משוינן לה, כ"כ הרשב"א."

משמע, שלמרות שמועילה אמתלא מן הדין, כאשר הוחזקה – כנדה משוינן לה, ובעלה חייב מלקות. וכן משמע בטור ובשו"ע (יור"ד סימן קפה סעי' ב):

"ואם הוחזקה נדה כגון שראוה לובשת בגדים המיוחדין לה בימי נידותה, חשיבא כודאי טמאה."

משמע שהמוחזקות בנדה, יוצרת דין של ודאי טמאה.

א"כ משמע שדעת הרשב"א, הרמב"ן הטור והשו"ע, וכן דייק המגיד משנה ברמב"ם, שהוחזקה נדה בשכנותיה נחשבת לוודאי טמאה ולא מועילה כל אמתלא לסתור את המוחזקות. ולפי זה, אפשר לומר שהוא הדין במוחזקות של יהדות, לא ניתן לסתור את המוחזקות בשום דרך, ועצם המוחזקות מחשיבה אדם שהוחזק כיהודי, שהוא יהודי, ולכאורה לא ניתן לסתור מוחזקות זו.

כך משמע גם מדברי ה"סדרי טהרה" (בשו"ע יור"ד סימן קפ"ה) שכתב:

"ובאמת לא זכיתי להבין מה שהקשה הטור על הרמב"ן וז"ל: וכי עדין הוחזקה נדה בשכנותיה מאמרה בפירוש טמאה נדה."

משמעות דבריו, שכל שהוחזק הדבר, שוב יש למוחזקות קיום עצמי משלו, ואף על פי שאת המקור למוחזקות אפשר לסתור ע"י ברור שהוא נשען על מידע לא מבוסס.

אך ה"ט"ז (יור"ד סימן קפה ס"ק ב) הביא את דברי הרמ"א בתשובה (סימן ב) שנשאל על אשה שילדה שלש פעמים בחודש השמיני וחששה שעין הרע גורם לה, ורצתה להסתיר עיבורה מבני ביתה ושכנותיה, והסכים בעלה שתאמר טמאה אני בתחילת עיבורה כדי להסתיר עיבורה ונשאל הרמ"א אם בעלה מותר לבוא עליה בסתר, ודן הרמ"א אם יש לומר בזה את דינו של הרמב"ן שבהוחזקה נדה בשכנותיה לא מועילה אמתלא וסוקלין ושורפין על החזקות. והשיב הרמ"א:

"ועוד נראה דבנדון דידן אפילו הרמב"ן מודה דמהני לה נתינת אמתלא, אף על גב דכתב דלא מהני היינו דוקא אמתלא דמהני לגבי טמאה אני, דהיינו שתאמר שלא היה בה כח או שאר אמתלאות כאלו, ומטעם שכתב ב"י דכולי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האי לא הויה שטיא להחזיק עצמה נדה בין שכנותיה, אבל ככי האי גוונא דעיקר אמתלא תלויה באחרים, ולא היתה יכולה לעשות בענין אחר, בודאי אמרינן דמהני אמתלא כזו.

לפי דברי הרמ"א שגם במוחזקות מועילה אמתלא, ומה שכתב הרמב"ן שבהחזקה נדה לא מועילה אמתלא, אינו משום הוחזק האיסור, אלא משום שבמעשיה סתרה את כל האמתלאות האפשריות, אבל אם אפשר למצוא אמתלא שאינה נסתרת ע"י מעשיה למרות שהוחזקה נדה ע"י שכנותיה, תועיל האמתלא. גם הש"ך (ס"ק ה) הסכים לדברי הרמ"א.

גם החתם סופר (שו"ת יו"ד סימן ט) מסיק: "כל הפוסקים פה אחד מסכימים להא דרמ"א דאם אי אפשר בענין אחר מהני אמתלא". כלומר, דברי הרמ"א מוסכמים פה אחד מכל הפוסקים, שאמתלא מועילה לסתור מוחזקות של איסור.

לאור כל זאת נמצאנו למדים, כשם שניתן לסתור את המוחזקות של נדה ע"י אמתלא מוכחת, ה"ה ניתן לסתור את המוחזקות ע"י בירור העובדות. לכן, אם מסתבר שהמוחזקות נשענות על יסודות רעועים לא תועיל המוחזקות.

הרב יעקב אליעזרוב בפס"ד הנ"ל כתב על כך:

"(ג) מה שכתב להאריך לענין אם הוחזק בטעות שאי אפשר לסתור את החזקה אף שהוחזק בטעות, בודאי שזו אריכות שלא לצורך וליתא מכל וכל, דברור דאם הוחזק בטעות אין זו חזקה כלל ועיקר."

וראה מ"ש בספר אורות המשפט (ח"ג עמ' קצז) שהביא שם דברי החזון איש (אבן העזר סימן ח ס"ק ב) שהגדיר את אופן ההתנהגות היוצרת חזקה:

"העיקר תלוי באומד דעתם של בני העיר, ואין כל המעשין שוין, ובמקום שבני העיר מטילין ספק באמיתת דבריהם אף אם ירבו ימים בהנהגתם, אינו מועיל כלום, שהרי לא הוחזקו כלל, כיון שמסתפקים בהן, כגון איש ואשה שבאו לעיר זה אומר זו אשתי וזאת אומרת זה בעלי, ובני העיר מסתפקים בהן לפי תכונתם שעצת זימה ביניהם, והם נואף ונואפת, אינה מתחזקת אשת איש, ואם לב העיר בטוחים בהם ואינם מעלים ספק בלבם, כיון שהוחזקו ל' יום בהנהגתם סוקלין ושורפיין על חזקה זו."

דברים דומים כתב שם החזו"א (סימן כ ס"ק יט), וכך הדגיש:

"אבל אם בני העיר מסתפקין בהן ובדבריהם, לא מקרי הוחזקו, והלכך בענין ל' יום דמתוספה הכרת בני העיר אותן, ואם יש ביניהם ערמה היו מרגישיין להטיל ספק בהן, וחזקה ל' יום בשופי זהו עדות גמורה."

וכתב עוד באורות המשפט (שם עמ' קצח), וז"ל:

"וראה עוד בקצוה"ח סי' מז ס"ק ד', המחלק בין חזקה המבוררת ע"י עדים לבין חזקה שאינה מבוררת אלא ידועה רק ע"י הבעל דבר עצמו, כאשר חזקה זו כוחה מועט (ויכול להיות נאמן במיגו נגד חזקה כזו). בנידון שלפנינו, אף אם קיימת חזקה, הרי ודאי שהיא בנויה רק ע"פ סיפור הדברים של מבקשת (ולא ע"פ עדויות שהתקבלו)."

העולה מכל האמור שלדעת רוב רובם של הפוסקים חזקה המבוססת על טעות אינה יוצרת איסור או חלויות הלכתיות ואינה קובעת מעמד אישי. דומה הדבר לחזקה ממונית שנים רבות בקרקע שאין עמה טענה, ולמרות השנים הרבות אין תוקף לחזקה זו על פי ההלכה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובנידון דידן היות ואם המבקשת נישאה לנכרי גמור והוריה נראה שהסכימו לזה והראיה לכך התמונות המשפחתיות הכוללות את את [י'] ו[ר'] ואת הורי המבקשת [בכלל האב הנכרי] והמבקשת ומאחר והם ידעו שבתם [ל'] היא נכרית ואומצה על ידם, לכך לא חשו בזה להכניס לתוך משפחתם נכרי גמור. זאת ועוד לדבריהם הסבא והסבתא שמרו מצוות.

ועוד יש להוסיף בנידון דידן, דאיכא כמה ריעותות: חדא, דשקרה לפני בית הדין דודאי יש לחשוש שהם מסתירים דבר מה. ותו, שאין בירור על ידי התעודות בשאלת האימוץ, ולא עוד אלא שתאריכי לידות האם והסבתא, ומועד נישואי הסבא והסבתא מעלים חשש כבד של אימוץ. ועוד שבני משפחתה מעידים ששמעו שאכן היא מאומצת. ודאי מכל הני שאין לה חזקת יהודי, וכן חשיב כמשפחה שקרא עליה ערער וכל זמן שאין לך בירור גמור איננו יכולים להחשיבם כיהודים.

ראיות נסיבתיות

בעניין הפרוצדורה הרפואית שעברה הסבתא בארץ לדברי האם, בהעדר אסמכתא ותשתית כל שהיא לפרוצדורה הרפואית המדוברת, אין בית הדין יכול להתחשב בטיעון זה.

הכרה על ידי תמונות

ומה שטענה הבת שיש לה הוכחה שאינה מאומצת מכך שהיא דומה לבני המשפחה והציגה הרבה תמונות שבחלקן אכן יש דמיון, מ"מ עלינו לעיין האם אפשר לקבוע יהדות ע"פ הכרת פנים ודמיון בני משפחה.

הנה רש"י בפירושו לתורה (בראשית כה, יט) מביא דברי המדרש תנחומא (פרשת תולדות אות א) שהוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקדוש ברוך הוא צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק. וכ"ה בגמ' ב"מ (פז, א) ועדיין היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יוליד, מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק.

ומצינו במדרש רבה (פ' נשא פ"ט ה"א): "הקדוש ברוך הוא הוא יושב סתר ישים פנים של נואף באותו עובר לפי שהנואף והנואפת רוצין שלא תתעבר אלא שיעשו תאונתן בלבד והקב"ה מפרסמן בעולם כדי שידעו הבריות ויאמרו פנים של זה הם פני הנואף וכו'". וכ"כ רש"י (בכורות מו, ב) ומהרש"א בח"א (סוטה ט, א). וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תרלד) בענין משפט שלמה שהכיר פרצוף הילד החי דומה לפרצוף האשה אשר תובעת אותו, עיין שם.

אמנם בתשובות הגאונים קורוניל (סי' יז) הובא באוצה"ג קדושין (עה, א סי' תטז) נשאל:

"מי שקדש נערה בתולה בקידושין והיה שם נער אחד בחצר נכנס ויוצא לתוך ביתה של נערה והיא בבית אביה ואחר זמן נמצאת מעוברת והיא טוענת ואומרת מן ארוסי נתעברתי והארוס אמר לא הכרתי בה מימי, והיו בני אדם מליזין שנתעברה מן שכנה מן אותו נער אבל עדות גמורה לא היה שם, ואח"כ גדל הנער והיה בן שנה והיה דומה לאותו הנער שכינה שהכל מליזין עליו.

והשיב: כך הוא המעשה מביאין אותן לפני הדיינים, ארוסה ושכינה שנחשדה עמו ומאיימין עליהן אם עמד ארוסה בדבורו שאמר לא הכרתי בה מימי והכל יודעין שלא נתייחד עמה ארוסה כל עיקר יכו אותו ויעשו בו דין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[נדצ"ל יכו אותה ויעשו בה דין – ש.צ.], אם הודית ואומרת בפיה מן אותו שכן אני מעוברת ולא אמרתי מארוסי אלא מיראה ואח"כ הודה השכן ואמר ממני נתעברה יכו אותו ויעשו בו דין תורה והולד ממזר.

ועיי"ש באוצה"ג שבמעשה הגאונים (עמ' 69 סי' פ) יש תוספת: "אבל אילו היה בעלה, כשר, שרוב בעילותיה של אשה בחזקת בעלה, ואם הוא מקנא לה יוציא בגט". מפורש בגאונים דאין מספיק בזה שהולד דומה לחשוד אלא הוצרכו לבדוק ולחקור עד יתברר האמת מ"מ ודאי שאין קובעין אבהות רק על פי דמיון.

וכתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קסא) דאף שבעיני הבריות נראה לייחס הבן לאביו על פי דמיון בצורת הפנים, מ"מ לדינא אין מזה הכרע שהרי מצינו במ"ר (פ' ויצא פרש' עג ופ' נשא פ"ט) בעובדא דמלך ערביים שע"י צורה שבבית יתכן להיות כן, וע"י הרהור ומחשבה (וע"י ברכות כ, א ר"י הוה רגיל וכו'). ע"כ. וע"י שו"ת לבושי מרדכי (ח"א אבהע"ז סי' כ).

מכל מקום, מן האמור לעיל עולה כי לא ניתן לאשר יהדות או לקבוע אבהות על סמך תמונות בלבד.

ספק ספיקא ביוחסין

יש לדון, האם יש מקום לאשר את יהדותה של המבקשת מכוח ספק ספיקא: ספק מאומצת ספק אינה מאומצת, ואת"ל מאומצת – שמא אימצו יהודיה, כפי שהיה נהוג לעתים בקרב יהדות גיאורגיה.

בשאלה היסודית האם אמרינן ביוחסין ספק ספיקא, איכא פלוגתא דרבוותא, עיין באוצר הפוסקים (סי' ד' סכ"ו ס"ק ק).

אולם, לאחר העיון, נראה שבנדון דידן ליכא ס"ס מכמה טעמי. ע"י בכללי ס"ס לש"ך (יו"ד סוסי' קי אות לג) שצריך שיהיו האיסור והיתר שווים. ונחלקו הפוסקים האם צריך ששני הספקות יהיו שקולים (ע"י שו"ע יו"ד סי' קכט סעי' יא וש"ך ס"ק כח, שב שמעתתא ש"א פי"ח, שו"ת יחיה דעת חלק ב סימן עד אות ה, יבי"א ח"ט יו"ד סי' ל אות א וח"י אה"ע סי' ג). גם למקילים, צריך שעל כל פנים ספק אחד יהיה שקול, ואז הספק השני יוכל להצטרף, גם אם הוא מועט. אך כאשר שני הספקות נוטים לחומרא, לכו"ע אי אפשר להתיר מטעם ס"ס.

בנידו"ד, לאור כל העובדות המונחות לפנינו: השהייה הגדולה, הבעייתיות של המסמכים, עדות חלק מקרובי המשפחה, ועוד, הדבר נוטה שאכן מדובר באימוץ, ואינו ספק השקול. כמו"כ, ודאי שרוב המאומצים שם הם נכרים, ע"י לקמן בפירוט, הרי שגם הספק השני אינו ספק השקול.

אימוץ בגאורגיה

צריך לידע כי עיר הבירה טביליסי היא עיר גדולה מאד וישנם שם כמה מרכזים יהודיים, רבני גרוזיה אומרים שמן הסתם משפחה שאימצה ילד ובדרך כלל היה ילדה היו מתוך המשפחה או מתוך הקהילה היהודית. ואם נכון הדבר הרי שנוכל לומר שאפילו נאמר שאם המבקשת אכן מאומצת, ייתכן לומר שהוריה אימצו בת יהודיה.

זה אולי נכון במקומות שהם ריכוזים יהודיים מובהקים שהיו שם רבנים וקהילות מסודרות. אולם בנידון דידן הרי מקום לידתה הוא באזור לא יהודי ואין שם קהילה מסודרת, זאת ועוד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבעלה של אם המבקשת לכו"ע נכרי גמור, ומעולם לא שמרו תורה ומצוות לא כאן בארץ ולא שם בגאורגיה, איך נבוא ונאמר את הכלל שרוב משפחות היהודים שאימצו, אימצו יהודים.

זאת ועוד שהרב לוין שהיה רב בגרוזיה לשעבר ודאי מכיר אורחות חיים שם כתב בהחלטתו על נידון דידן, וז"ל:

"עיינתי בתיק המב' ואין לי ספק שיש חשש לאימוץ לאם המב' שהיא בת יחידה להוריה ונולדה 12 שנה אחרי הנשואים יש צורך בבדיקה גנטית."

כלומר שהרב לוין אחר שעייין בתיק כתב ואין לי ספק שיש חשש לאימוץ, ולא חש לאמר שאפילו היא מאומצת אולי אימצו יהודים, מסתמא הוא מפני שאין שום ודאות בדבר. וכן כתב הרב יהודה שטיימן:

"ניסיון של תיקים שנדונו בבתי הדין השונים מלמד כי הדבר פשוט איננו נכון, כלומר האימוצים היו מתוך בתי חולים/ מתוך בתי יתומים ואז בטוח שהתינוק/תינוקת המאומץ אינו יהודי-לא שמענו ולא ראינו מקרה בו ילד יהודי נמסר לאימוץ לבית יתומים / בית חולים."

יש לציין שהסבא והסבתא אכן גרו בשכונה יהודית מובהקת, רק אם המבקשת ומשפחתה גרו באזור נכרי אולי חלק קטן מתושביה היו יהודים, ובוודאי שלא ניתן להגדירם כ"קהילה יהודית".

בית הדין קיים שיחה עם הרב אריאל לוין ששימש כרב קהילת גרוזיה בשנות 90'.

בשיחה הבהיר הרב לוין שהמציאות בגרוזיה היא שרוב האימוץ מילדים שאינם יהודים מפני שהאימוצים התבצעו בבתי ילדים או בבית חולים ושם ודאי רובם המכריע הם נכרים ולכן אין שום סיבה להניח שיהודים אימצו דוקא יהודים.

בית הדין קיבל חו"ד מהרב אברהם אדג'שוילי רב שכונה בקרית אתא בענין אימוץ בגרוזיה.

"בענין תיק אמוץ"

בעקבות פניית אחד הדיינים החשובים, הריני מעלה על הכתב את דעתי כאחד הרבנים המכהנים בקהילת יהודי גיאורגיה, בענין אימוץ הילדים בקהילה בחו"ל לפני 50-60 שנה.

האימוץ נעשה בקרב היהודים ובין היהודים ברוב המקרים, זו הייתה העדפת הקהילה על מנת לסייע למשפחות חשוכי ילדים.

האימוץ נעשה ממשפחות ברוכות ילדים חסרי אמצעים שהיו נותנים לאימוץ את ילדיהם.

אם האדם היה פוקד את בית הכנסת מידי שבת ושבתו והיה מעורה בקהילה מבחינת אידישקייט אז האימוץ שהיה מאמץ מסתמא ממשפחה יהודית.

הרבנים היו מייעצים לאותם הורים חשוכי ילדים לקחת לאימוץ ילד על פי מאמר חז"ל "כל המלמד את בן חברו כאילו ילדו".

נמצא שברור הוא שאם גרו באזור לא יהודי, אין סיכוי שהילד המאומץ הוא יהודי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מיעוט המצוי

כמו כן יש לציין מה שמסר לי הרב זלמן גיליצי'נסקי מברר יהדות שעל ידי בית הדין, שעשה בדיקה במשך 5 שנים כאשר הם חששו לאימוץ כמה נמצאו אכן מאומצים. והסביר, וכך כתב לי: "כי בתיקי אימוץ קיימות שתי הגדרות: א) חשד אימוץ כבד או משמעותי, ב) חשש חלש לאימוץ. בבדיקה פנימית שערכו מבררי היהדות נמצא שכל התיקים שהוגדרו כ"חשד כבד או משמעותי" (פרט לתיק אחד שהאימוץ נקבע רק לאחר בירור חוזר). לא היה בהם אחד (!!!) שהחשד לאימוץ הופרך. ברוב המקרים ההורים הודו, במיעוט המקרים לא הודו, אך סירבו לעבור בבדיקת התאמת רקמות, בחלק מהמקרים האימוץ אומת גם ע"י עיון ברישום לידה מקורי בחו"ל. לעומת זאת במקרים שהגדרה היתה "חשש חלש" אחד אומת כנכון והשאר הופרכו.

מתוך הרשימה שמסר לי נמצא שמכלל תיקי אימוץ שהוברר כאמת ברוסיה בכלל, גרוזיה לבד קרוב ל-25% מכלל התיקים המאומצים. ויש לציין שבדיקה האימוץ הוא לצורך בירור יהדות ושם הקבוע היא האשה ולא האיש, לכך לא נבדק כלל חשש אימוץ אצל אנשים כלל. ואם נוסף שהיו גם אימוצים של בנים הרי שהאחוזים הם גבוהים מאד. נכון שהסברא אומרת שבדרך כלל אימצו בנות, אולם ודאי שהיו גם חלק אימוצי בנים לכך יש לחשב אחוזי אימוץ בגרוזיה כגבוהים במיוחד.

והנה בדין מיעוט המצוי רבו השיטות. המחמירים ס"ל אפי' פחות מ-10% יש לבדוק ולברר, ולשיטת המקילים הריב"ש ועוד קרוב למחצית זה השיעור ליחשב מיעוט המצוי. והנה בנידון דידן לאחר עיון בממצאים הרי שבגרוזיה אחוז המאומצים גבוה מאד וכל שיש סימנים המצביעים על כך שודאי שחובה לבדוק ולאמת הדבר.

נאמנות תעודות

התעודות המגיעות לבית הדין יש להבחין בכמה סוגי תעודות: א. תעודה מקורית. ב. תעודה משוחזרת. ג. תעודה חוזרת.

בנידון דידן איירי שהוגשו תעודות לידה מקוריות. שיטת הפוסקים כי דינם כשטרות העולם בערכאות ויש להם נאמנות, ראה מה שהבאנו לעיל בשם הגאון יביע אומר בהערה, וראה עוד בספר עין הדעת ובספר מצרף כסף שהאריכו בזה.

במצב רגיל רישום של תעודת לידה נעשה תוך שבועיים-שלשה ללידה. כאשר משך הזמן ארוך מתעורר חשש לאימוץ. החשש מתגבר ככל שמועד הרישום רחוק יותר ממועד הלידה. אם הרישום נעשה תוך 3 חדשים הדבר עדיין תקין ולא מעלה חשש של אימוץ. אולם כאשר יש חשש מגורם נוסף של אימוץ, הרי שמרחק הזמן בין הלידה לרישום בתעודה הוא קריטי וחשוב, ועצם זה שהרישום כמעט 3 חדשים לאחר הלידה אומר דרשני.

הסתרת העובדות מבית הדין

בדין הראשון בפני בית הדין בתאריך י"א שבט תשע"ט (17.1.2019) לשאלת בית הדין מי חי כיום מבני משפחתה בארץ?

ענתה המבקשת:

"ת. לא כולם נפטרו שם רק אימא שלי עלתה לארץ. ל[...]. יש ילד, הבן [...]. הוא היה כאן לפני 10 שנים וחזר בחזרה מצד אימא שלי כולם שמה ומצד אבא כולם פה כל קיץ הייתי באלמא אטא."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובתחקיר של הרב שמעון בן יצחק התברר שיש לפחות בת דודה אחת מצד האמא בשם [...] בת [נ'] מקרית מוצקין.

בדיון שנערך בתאריך ב' אדר א' תשע"ט (7.2.2019), הודתה המבקשת שאכן יש לה קרובי משפחה הן מצד האם והן מצד האב.

זה לבד רעותא גדולה שיש למבקשת מה להסתיר מבית הדין שלא יצליחו להגיע לחקר האמת, ובעיקרון על דבר זה היה צריך לסגור את התיק ולא לאשר את הבקשה כלל.

מ"מ לפנים משורת הדין בית הדין שינס מותניו כדי למצוא מרפא למבקשת בנידון דידן כמפורט לעיל.

ספיקות בנד"ד

א. מאחר ועל פי התעודות לידה המופיעות בתיק נמצא שאם המבקשת נולדה לאחר 12 שנות נישואין, ובמציאות של גרוזיה בשנים ההם, מבחינה פיתוח רפואי לא היו מהמתקדמים בעולם בלשון המעטה, ולא היה שם טיפולי פוריות וכו'. ואשה שלא ילדה בתוך 3-4 שנים מהנישואים, סיכוי חלוש ביותר שהיא תלד לאחר מכן שלא היה שם אפשרות לטיפולים מתאימים.

ב. המנהג בגרוזיה שמשפחה ללא ילד זה לא נחשב משפחה ולכן היה מצוי שם אימוצים לרוב, ודבר זה לא היה נדיר במציאות שהיתה בתקופה ההיא. (על פי הרב לוי)

ג. בתעודת לידה של אם המבקשת ישנו פער גדול בין תאריך הלידה לזמן הוצאת התעודה בפעל. בנהל הרגיל כאשר מוציאים תעודה לידה מאוחרת מצוין שזה העתק לתעודה קודמת שנאבדה וכו', אולם אם לא צוין כך אלא שזה תעודה מקורית וראשונה שנכתבה עבור אם המבקשת זה מעלה חשד גדול לאימוץ, מפני שזה היה הנוהל באימוץ.

ד. עדותה של בת דודה גב' [א'] ששמעה מאמה שאם המבקשת מאומצת, וכן אמרה בשיחה עם הרב בן יצחק ששמעה כן גם מדודה מר [ע].

הגם שבהלכה אשה פסולה לעדות כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' ל"ה סעי' יד) מ"מ בדבר שרגילות בנשים כגון נידון דידן שקשור ללידה וכל המסתעף בזה יש לסמוך על הנשים כמבואר שם ברמ"א, ועוד דלא הוי עדות גמורה אלא גילוי מילתא ודרך סיפור הוא.

ה. בשינוי שפת הכתיבה של התעודות לידה בין הסבתא והנכדה (המבקשת) לאם, שהם בלשון גאורגית ואם המבקשת ברוסית, ובודאי דבר זה אומר דרשני. [אמנם אצל מבררי היהדות אין זה גריעותא, לטענתם השפה שבה בכתיבה, תואמת את התקופה המדוברת. יתכן מאד ששפת הגאורגית נכתבה מפני שמעמדה בכלל האוכלוסיה היתה גבוה משום ששליט ברית המועצות דאז היה יליד גרוזיה ולכך היתה עדיפות למדינה זו מעל שאר המדינות שבתוך ברית המועצות].

מסקנא דינא

לסיכומו של דבר יש להוסיף עוד ולומר, שבתיקי הכרת יהדות ישנם שני היבטים, יש היבט עיוני-הלכתי תיאורטי, ויש היבט הלכתי מציאותי. כלומר יש הרובד העיוני-הלכתי בדיון האומר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ישראל אני וכן האומר התגירתי וכו' כדלעיל, שברוב המקרים יש נאמנות לאומר כן, וזה היה נכון למעשה בימי חז"ל. אולם יש היבט הלכתי-מציאותי, כלומר שנסיונות התקופה כמו בתקופת שלמה המלך שלא קיבלו גיורים וכן בתקופות שונות בשרשרת הדורות, הנה גם בזמנינו שרבי מעמי הארץ רוצים לעלות לארצנו הקדושה וליהנות מפירותיה, והיום ידוע לכולם שיש תעשייה שלימה של זיופי מסמכים מכל הסוגים, וידוע שמתוך כלל העולים בעשרים וחמש שנה האחרונות, ישנם אחוזים מסוימים שאינם יהודים, ואכמ"ל מה גרם לכך, אולם זוהי המציאות לצערנו הרב. הרי שאע"פ שאם ניקח כל בעיה בנפרד נוכל למצוא לה פתרון עיוני-הלכתי ולתרוץ תירוצים למה עשו כך ולמה אמרו כך ולמה נכתב כך, אולם בהיבט המציאותי והמקצועי אשר עליו בנויה בין השאר פסיקת ההלכה, אין הדברים כך אלא שיש לראות את מכלול התיק, עם כל המסמכים והבידורים שנעשו לגבי ולידתן החלטה הלכתית על פי כל הנתונים שבפני בית הדין. לכן:

- א. בית הדין אינו מאשר את יהדותה של המבקשת ע"פ המסמכים שהוצגו לבית הדין.
- ב. בית הדין ממליץ לאם המבקשת לערוך בדיקה גנטית עם בת דודתה מקרית מוצקין שהיא בת דודה מצד האם, ולחלופין אם לא יתאפשר תוכל לעשות הבדיקה הנ"ל עם בנות דודה מצד האב.
- ג. אם ירצו המבקשת ואמה לערוך את הבדיקה, יפנו אל הרב זאב ליטקה שליט"א שהוא מומחה בתחום.

החלטה זו כוללת בתוכה גם את אם המבקשת גב' [ל'], ת.ז. [...].

הרב שלמה צרור – דיין

דעה ב'

בבירור העובדות כבר כתב ידידי הרה"ג שלמה צרור שליט"א וכנ"ל, ואחזור עליהם בקצרה. הופיעו לפני ביה"ד המבקשת [פלונית] ת"ז [...] ואמה [ל'], אם המבקשת הצהירה ששם אביה [י] ואמה [ר']. עוד הצהירה שמהדור הראשון אין אנשים שהכירו את סבא וסבתא שלה, אולם יש בנות דורות אחת בת 69 ואחת בת 67 (פרוטוקול מיום 17/1/2019 שורה 16), ושוב הצהירה שם (שורה 29) שמצד האמא כולם בטלביסי, ומצד האבא כולם פה.

המבקשת אומרת שאם לא יהיה שיתוף עם בני הדודים לעשות בדיקת דנ"א מהי יכולה לעשות (פרוטוקול מיום 7/2/2019 שורה 7), ושוב אומרת שהבת דודה של האם מקרית מוצקין לא משתפת פעולה, והיא גם לא רוצה להגיע לחתונה שלה (שם שורה 15).

לפני בית הדין לא היה ספק שאם אימה החוקית של המבקשת הגב' [ר'] היתה יהודייה, אלא שלפני ביה"ד הגיעו המלצות ממבררי היהדות הרב ז.ג. והרב א.ל. והרב י.ש. שיש חשש גדול לאימוץ של אם המבקשת הואיל והיא בת יחידה להוריה, ונולדה לאחר שתיים עשרה שנות נישואין.

עוד פנה ביה"ד לרב ש.ב.י. לערוך תחקיר ביחס לחשש האימוץ של אם המבקשת, וביום י"ז שבט תשע"ט (23.1.2019) כתב מסקנותיו, ובתחילה כתב שיש להמליץ על יהדות אם המבקשת על פי עדויות המשפחה ועדות שכנותיה, וביאר דבריו שעל פי שיחה עם שכנות וקרובות משפחה היה ברור שהגב' [ל'] היתה מוחזקת בעיניהן לבת הגב' [ר'], אלא שבשיחה עם הבת דודה מצד אביה של אם המבקשת הגב' [א] היא "התוודתה" שהגב' [ל'] היתה מאומצת אצל הגב' [ר'], ושכך סיפרה לה אימה [נ'] וכך סיפר לה מר [ע'] שהיא אח אביה של הגב' [ל'].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד כתב בתחקיר שהגב' [ל'] סיפרה כשעלו לארץ בשנת תשנ"ד לאמה [ר'] היה גודש בחזה בצד השמאלי, ועקב בדיקת ביופסיה מצאו גידול ממאיר ל"ע עקב חלב הנקה שהוקפא, ועשו לה ניתוח להוצאת השד, ולדבריה הניתוח בוצע בביה"ח ברזילי באשקלון.

אלא שכתב שלא קבל עדות ברורה מהשכנות וקרובות המשפחה שראו את הגב' [ר'] בהריון או שהתפרסם דבר לידתה.

ובסיכום התחקיר כתב שיש ספק סביר שאם המבקשת הגב' [ל'] היתה מאומצת, והעיר עוד שיש הבדל בין תעודות הלידה של אם המבקשת לתעודות הלידה של המבקשת ואם אם המבקשת, שהתעודות של הנכדה והסבתא כתובות בגאורגית ותעודת אם המבקשת ברוסית, וממליץ על בדיקת דנ"א.

ובהמלצה נוספת ששלח לביה"ד מיום ב' אדר א' התשע"ט (7.2.2019) כתב בסעיף א' שבני המשפחה מסרבים לעשות את בדיקת הדנ"א, ובשיחת טלפון איתו הבהיר לי שכוונתו היתה לבת הדודה הגב' [א'] שהיא אמרה ששמעה מאמה ודודה שהגב' [ל'] מאומצת, אולם המבקשת ואמה אדרבה היה להם רצון לעשות את הבדיקת הדנ"א.

א. חזקת יהודי שבא לפני ביה"ד ואומר שהוא יהודי כשיש חשש אימוץ

הנה ידועים דברי התוס' יבמות (מז. ד"ה במוחזק) בשם ר"ת דמי שהיה מוחזק שהוא גוי, אין נאמן לומר שהוא יהודי, אולם אם לא ידוע שהיה גוי מעיקרא, נאמן לומר שהתגייר במיגו שיכל לומר שהוא ישראל, הואיל ורוב הבאים לפנינו בתורת יהדות, ישראל הם. ומרן הראש"ל הרב עובדיה יוסף ז"ל בשו"ת יביע אומר ח"ז חאה"ע (סימן א) הביא שכן כתבו הרמב"ן יבמות (מו: ד"ה מי שבא), וכ"כ הרשב"א (שם) בשם כל המפרשים, וכ"כ הריטב"א כתובות (כד.), וכ"כ הה"מ (פי"ג מאיסורי ביאה ה"י) ועוד. אלא שכתב דאע"פ שמעיקר הדין העולים מרוסיה ומצהירים שהם יהודים נאמנים הם, ומכל מקום אם יש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, צריך לחקור ולדרוש היטב.

ולפי דברי מרן הראש"ל ז"ל כל שאין רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, הרי הם בחזקת יהודים, אלא דחזינא בקובץ תשובות ח"א (סימן קלג) להגרי"ש אלישיב ז"ל שהביא דברי הב"ח שכתב דאותם הבאים ואומרים שישראלים הם, הרי הם נאמנים אף להשיאם אשה שכל המשפחות בחזקת כשרות, והובא בש"ך יו"ד (סימן רסח), וכ"כ הבי"מ (סימן ב), וכתבו האחרונים דהני מילי כשאנו רואים שהם מתנהגים כדמו"י, אבל בלא"ה, אין משיאין לו אשה, אלא שבעולי רוסיא אין לראות בזה שאין שומרים תו"מ רעותא, שהרי ידוע שאפי' יהודים גמורים הבאים מרוסיא אינם יודעים משמירת תו"מ.

אלא שכתב לדון עפ"י משכ' המהרי"ט ח"ב (סימן יח) שאנוסים שבאו למקום ישראל ומתו בלא בנים ולהם אחים אנוסים שנשארו במקומם או הגיעו לכאן, אם נשאת היבמה לשוק לא תצא. ואף שרוב האנוסים שמרו שלא להתחתן עם בנות הארץ, אבל מכל מקום מיעוט איכא, והואיל ובמקום הקביעות המשפחות פסולות, הו"ל כלוקח מן הקבוע, ולכן אף שפירש ובא לכאן, לא מפני כן יוכשר, שהרי יש בו ספק בעיקר לידתו שנולד באיסור מחמת אמו שהיתה קבועה באותו מקום. ולכן כיון שידוע שיש בעולי רוסיא שנולדו מנישואי תערוכת, לפי דברי המהרי"ט גם אם פירשו ממקומם, כל מקום שהם הולכים, ספק הולך עמם ואי אפשר להתיר להם לבוא בקהל עד שיביאו ראיה לדבריהם. והגם שמהריב"ל ח"א (סימן טו) והרשב"ש חולקים על המהרי"ט וס"ל דכיון שהספק במקום המת, אמרינן כל דפריש מרובא פריש, מכל מקום כיון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שידוע שיש בהם שלשים אחוז נישואי תערובת, הוי בכלל משפחה שנתערב בה ממזר, כל אשה מהם אסורה, ואם נשאת תצא, אא"כ היא טוענת ברי. ובהמשך תשובתו שם כתב לענין ברית מילה ופדיון הבן ועוד שיש להתנהג עמם כספק עד שיתברר.

אלא שבנידון דידן אין אנו צריכים לכל הנ"ל, שהרי הורי אם המבקשת החוקיים [י'] ו[ר'] אין ספק כלל לפני ביה"ד שהם יהודים, והספק שנתעורר הוא רק לגבי הגב' [ל'] שיש בה חשש אימוץ.

והנה הדבר ידוע הא דאיתא בגמ' קידושין (פ.): "דאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן מלקין על החזקות, סוקלין ושורפין על החזקות וכו' כדרבה בר רב הונא דאמר רבה בר הונא איש ואשה תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית נסקלין זה על זה ונשרפין זה על זה", ופי' רש"י שם (ד"ה נסקלין זה על זה) אם בא הבן על האשה נסקל הבן עליה משום בא על אמו, והיא עליו. "אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא מעשה באשה שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על כתיפה והגדילתו ובא עליה, והביאום לבית דין וסקלום". וכן כתב הרמב"ם (פ"א מאיסורי ביאה ה"א), וז"ל: "מי שהוחזק בשאר בשר דנין בו על פי החזקה, אע"פ שאין שם ראיה ברורה שזה קרוב ומלקין ושורפין וסוקלין וחונקין על חזקה זו וכו', ומעשה באשה אחת שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על כתפה והגדילתו בחזקת שהוא בנה, ובא עליה והביאוה לבי"ד וסקלוה, וכו'". וכ"כ הטושו"ע אה"ע (סימן יט ס"א), וכ"כ הרמ"א (סימן ג ס"ג).

וכיון שהדבר ברור בפני קרובי המשפחה והשכנים שהגב' [ל'] הוחזקה כבתה של גב' [ר'] במשך שנים רבות, הרי שלא גרע מההיא שבאת ממדינת הים ובנה כרוך על כתפה, והוא חזקה מעליתא.

ב. כשיש חזקה אין להוציא מחזקה אלא בעדות ברורה, וביציאת קול בעיני קלא דהוחזק בבית דין

איתא בגמ' כתובות (כו.) באחד שהיה מוחזק לכהן ויצא עליו ערער, ואמר רבי יוחנן שאין ערער פחות משנים. וכן איתא בגמ' קידושין (עג.): שלרבי יוחנן כל שיש לו חזקת כשרות אין ערער פחות משנים, ורק היכא שאין לו חזקת כשרות גם עד אחד נאמן. וכן הוא להדיא בשו"ת מהרי"ק (שורש פז) שנשאל אודות האשה שנתקדשה לאיש אחד ודר עמה, וכתב מהרי"ק דפשיטא כיון שיצא הקול זמן ארוך על כך בלי הפסק שהיתה ארוסתו, וכן הוחזקה בעירה וחזן לעירה שיש להחזיקה בחזקת מקודשת, ואפילו לענין מלקות היינו מלקים בכה"ג, ולכן פשיטא שאין הקרובים נאמנים להוציאה מחזקתה, ותדע שכן הוא שהרי עד אחד כשר עדיף משני עדים קרובים, שהרי עד אחד מחייב שבועה, ושני עדים קרובים אינם מחייבים שבועה, ומוכח בגמ' יבמות (ק"ז:) וכן בסוטה (לא:) דעד אחד כשר עדיף ממאה נשים וכו', ואשכחן בהדיא דעד אחד לא נאמן להוציא אדם מחזקתו וכדאיתא בגמ' כתובות (כו.) וגמ' קידושין (עג:) וגמ' ב"ב (לב.) דאמר רבי יוחנן לדברי הכל אין ערער פחות משנים, ומי שהוא בחזקת כשרות כגון לענין כהונה או יחוסין אין עד אחד נאמן להוציאו מחזקתו אפילו להחמיר, כל שכן שאין עד אחד נאמן להקל להוציא מחזקת איסור, וכיון שעד אחד אינו נאמן כל שכן קרובים ואפילו שנים דהא גריעי מעד אחד, וכל שכן בעדות הזו שנראית כעדות מוכחשת מעצמה. וכן כתב בשו"ת מהרי"ר רפפורט ח"ב (סימן ב) במי שהוחזק בכהן לפנינו אין עד אחד נאמן להכחישו, דאחרי שנתחזק, הוי כשני עדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם כן בנידון דין שאין עדות כלל אפי' של עד אחד כשר להוציא את הגב' [ל'] מחזקת בתה, אלא רק בת דודה של הגב' [ר'], אומרת ששמעה מאימה ומאביה שהגב' [ל'] מאומצת לאימה הגב' [ר'], שאין להוציאה מחזקתה שהיא בתה של הגב' [ר'].

ואף אם היה יוצא קול שהגב' [ל'] היא מאומצת לגב' [ר'], מכל מקום כיון שהיתה מוחזקת לבתה, לא מהני להוציאה מחזקתה אלא בקול שהוחזק בבית דין כמבואר בטושו"ע אה"ע (סימן ס"א וס"ב), ובנידון דין אין צורך להאריך בפרטי דינים אלו הואיל ולא הוחזק הקול כלל לא בבית דין ולא מחוץ לביה"ד. ועוד האשה היחידה שאמרה שהיא מאומצת לא רצתה לשתף פעולה ולעשות בדיקת דנ"א, ולדברי הרב ש.ב.ג. המבקשת ואימה היו מוכנות לעשות את הבדיקה. ועוד לדברי המבקשת שאמרה בפני ביה"ד שדודתה זו לא רוצה להגיע לחתונה שלה (יעוין בפרוטוקול מתאריך ב' אדר א' תשע"ט, שורה 15) הרי לדבריה דודתה זו שונאת לאימה, וממילא לא מהני קול זה שיצאה ע"י שונאים כידוע.

ולכן מה שהביא ידידי הרה"ג שלמה צרור שכל חזקה שהוחזקה בטעות לא היא חזקה, אמת הדבר, אולם להוכיח את הטעות בעיני שני עדים כשרים, או כשיש אמתלא כדי לבטל את החזקה, ובנידון דין אין עדות ולא אמתלא כדי לבטל החזקה, לכן יש להשאיר בחזקה.

ג. אם יש להכשיר לבוא בקהל על סמך ספק ספיקא

הנה הגם שנאמר שיש חשש של אימוץ כדברי מבררי היהדות הואיל והוריה החוקיים התחתנו בשנת 1953 ואם המבקשת נולדה בשנת 1964, מכל מקום לענ"ד כל דברי מבררי היהדות אינם אלא רק בגדר ספק, שהרי אפשר שמבחינה כלכלית לא רצו בני הזוג להביא ילד לעולם בעשר שנים הראשונות, ועוד שמא ניסו והאם הפילה פרי בטנה מספר פעמים, ואפשר עוד סיבות נוספות. ורק לאחרונה מבררי היהדות עוררו לפני ביה"ד ספק ביהדות של בחור הואיל ונולד לאחר עשרים שנה מאחיו הגדול, אולם לאחר בדיקות דנ"א שהסכימו לעשות הבחור ובני משפחתו התברר שהוא אחיו, והוא יהודי ללא ספק.

עוד עוררו לאחרונה ספק בפני ביה"ד על יהדותו של בחור שבתעודות הלידה של סבתא רבא שלו מופיע שמה בשם גויי מובהק, אולם לאחר הבירור וקבלת העדות בפנינו בביה"ד התברר שהסבתא רבא עשתה גיור כדת וכהלכה, ולחומרא נעשו גיור גם בסבתא של המבקשת כדת וכהלכה, והחלטת ביה"ד שהבחור הוא יהודי ללא שום ספק.

ואם כן אף אי נימא שיש חשש של אימוץ, מכל מקום יש ספק ספיקא שהיא יהודיה, ספק שמא אשה זו נולדה להוריה בדרך כל הארץ, ואת"ל שאימצו אותה, שמא אימצו ילדה שהיא יהודיה ולא גויה, ועוד יש להסתפק שאף אי נימא שלקחו לאימוץ ילדה גויה, שמא גירו אותה כדת וכדין, והא דעבדינן ספק ספיקא בכה"ג משום דקי"ל דספק ספיקא עדיף מרוב וכמש"כ הרשב"א בתשו' ח"א (סימן קא) וכ"כ בעל תרומת הדשן בפסקיו (סימן קט) דס"ס עדיף מרוב. ואף דיש אומרים דס"ס דינו כרוב ולא עדיף מרוב, מ"מ גם לדבריהם היכא דמהני רוב, מהני גם ס"ס, ובנידון דין מהני רוב וכדאיתא בגמ' כתובות (טו:): דתינוק שנמצא בעיר שרובם ישראל הרי הוא כישראל, וכן מוכח מדברי התוס' יבמות (מז. ד"ה במוחזק) שכתבו שמי שבא לביה"ד ואומר שהוא יהודי נאמן, שרוב הבאים לבית דין ומצהירים על כך, הרי הם יהודים, וכ"כ הרשב"א והריטב"א ועוד, וכנ"ל, הא קמן דאזלינן בתר רובא כדי להכשירו כישראל, וממילא הוא הדין היכא דאיכא ס"ס, וכל שכן בנידון דין דאיכא חזקה שהבת היתה כרוכה אחרי אימה, ואימה אין ספק שהיתה יהודיה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ד. החששות שכתב ידידי הרה"ג צרור שליט"א לא לאשר יהדות המבקשת, ומה שיש להשיב עליהן

(א.) הואיל ומהמסמכים עולה כי אם המבקש נולדה להוריה לאחר 11 שנה, יש חשש גדול של אימוץ, הואיל ולא היו טיפולי פוריות באותה תקופה ברוסיה. לענ"ד אין בחשש זה להוציא הבת מחזקת אמה, וכי באותה אשה שבאה ממדינת הים ובנה רכוב על כתפה היתה עדות שהיא אמו והוא בנה, אלא די במה שהיה בנה כרוך אחריה כדי להחזיקו כבנה, והרי בודאי מעדויות של שכנים וקרובי משפחה ומהתמונות שהציגה עם אימה, היתה מוחזקת כבתה כבר בעודה ילדה קטנה מאוד, ובזה אין ספק.

(ב.) עוד כתב שיש חשש גדול של אימוץ שעל הרוב ילדים שנמסרו לאימוץ אינם יהודים, ואמרינן כל דפריש מרובא פריש. ע"כ. לענ"ד השערה זו אינה מבוססת דאף שרוב הילדים שנלקחו לאימוץ ברוסיה היו גויים, מניין שגם רוב היהודים שלקחו לאימוץ, רובם לקחו את ילדי הגויים לאימוץ, ולענ"ד הסברא נותנת איפכא, וכל שאין מידע ברור על זה יש להעמיד הדבר על ספק שקול.

(ג.) עוד כתב, הגם דנימא דאיכא ספק ספיקא לא חשיב ספק ספיקא כיון שהוא משם אחד, כלומר שבשני הספיקות הספק האם אימה של אשה זו יהודיה, או לאו.

הנה יסוד הדברים דלאו עבדינן ס"ס משם אחד כתב הש"ך ביו"ד (סימן קי דיני הס"ס סק"א) דלא עבדינן ס"ס משם אחד, והוכיח כן מדברי התוס' כתובות (ט. ד"ה ואיבעית אימא) שהקשו אמאי באשת ישראל שקבל בה אביה קידושין פחות מג' שנים נאמן לאוסרה עליו הואיל ויש רק ספק שמא באונס שמא ברצון, שהרי בודאי נבעלה תחתיו, הרי איכא לספוקי דאף אי נימא דנבעלה ברצון, יש לומר דפיתוי קטנה אונס הוא, וכתבו התוס' דשם אונס חד הוא. אלא שמרן הראש"ל הרב עובדיה יוסף ז"ל בכמה מקומות ומהם בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד (סימן טו) הביא דברי השבות יעקב ח"ב (בקונטרס הספיקות) שהרמב"ם חולק על התוס' וס"ל דעבדינן ס"ס משם אחד, וכ"כ בשו"ת תורת חסד חאו"ח (סימן י). ועוד שהפרמ"ג (סימן ק') כתב דגם לתוס' דלא עבדינן ס"ס משם אחד זה אינו אלא מדרבנן, וממילא יש לילך אחר המיקל.

ועוד יש להוסיף שהש"ך גופיה (שם) כתב בשם פסקי מהרא"י (סימן קל) שכל שהספק השני מוסיף על הראשון עבדינן ס"ס משם אחד, ולכן בבמה שיש ספק שמא ילדה מקודם ואח"כ ילדה זכר ונקבה שפיר חשיב ס"ס, ספק שמא ילדה קודם, ואת"ל רק עכשיו ילדה שמא ילדה קודם את הנקבה, ולכאורה הס"ס הוא משם אחד שמא לא ילדה קודם זכר, ועל כרחך כיון שהספק הראשון מתיר יותר, והיינו שלספק הראשון אין בלידה של עכשיו שום נפקותא, וכתב הש"ך שבזה יש לבאר מש"כ התוס' והפוסקים שסתם כלים אינם בני יומן משום דאיכא ס"ס, ספק שמא הכלי אינו בן יומו, ואת"ל שהוא בן יומו שמא הבלוע בתוכו נו"ט לפגם בתבשיל של עכשיו, ואע"פ שלכאורה הוי משם אחד שנו"ט לפגם בתבשיל, מ"מ חשוב ס"ס משום שהספק הראשון מתיר יותר שנו"ט לפגם בכל התבשילים. ומרן הראש"ל ז"ל (שם) הביא דברי הנוב"י חיו"ד (סימן מא אותה ד) שכל שהספק השני מתיר יותר אע"פ שאינו שייך לענין זה ממש לדינא, שפיר חשיב ס"ס אף שהוא משם אחד.

והנה גם בנידון דידן איכא למימר שהספק הראשון מתיר יותר דבספק שמא היא בת לאביה ואמה הרי היא יהודייה לשני הורים יהודים, ולספק השני שמא היא מאומצת והיא יהודייה, שמא היא יהודייה רק לאם יהודייה ולא לאב יהודי, והרי היא פגומה לכהונה, וכל שכן שלספק שמא לקחו ילדה גויה לאימוץ ושמה גיירו אותה, הספק הראשון מתיר יותר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד אשכחן בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד (סימן מד) שהביא מה שכתב בשו"ת זיו הלכנון (סימן יג) שאם יש חזקה להיתר, מהני ס"ס משם אחד, ולענ"ד בנידון דידן שפיר חשיב שהיתה לבת חזקת היתר, שהרי היתה מוחזקת כביתה.

(ד.) עוד האריך להביא ראיות דעבדינן ס"ס ביחוסין אלא שכתב שלא מצאנו דעבדינן ס"ס כנידון דידן שהספק אם היא יהודיה. לענ"ד הדבר פשוט דבכל התורה עבדינן ס"ס להיתר, וכבר הבאנו לעיל דברי הגמ' כתובות (טז:) תינוק שנמצא מושלך בעיר שרובם ישראל דינו כישראל, ובעיר שרובם עכו"ם דינו כעכו"ם גם להאכילו נבלות, וכן מוכח מדברי הראשונים הנ"ל שכתבו שהבא לבית דין ואמר שהתגייר או שהוא יהודי שהוא נאמן, משום שרוב הבאים לפני כ"ד ואומרים כן, הם יהודים, וכשם שאזלינן ביוחסין של ישראל על הרוב, כן יש לילך אחר ס"ס ביוחסין של ישראל וכמבואר בתשו' הרשב"א ח"א (סימן תא) דספק ספיקא עדיף מרוב, וכ"כ תרוה"ד בפסקים (סימן קכט), וכנ"ל.

(ה.) עוד כתב שלאחר העיון בנידון דידן ליכא ספק ספיקא, הואיל דעכ"פ בעינן שיהיה אחד מן הספיקות שקול, והואיל בנידון דידן שתי הספיקות אינן שקולים, אין להתיר משום ס"ס.

והגם דהכי ס"ל לרוב הפוסקים דעכ"פ בעינן ספק אחד שקול, מכל מקום אשכחן בספר תורת יקותיאל יו"ד (סימן נג) שכתב דאף ששני הספיקות אינן שקולים יש להתיר משום ס"ס, אלא דלא קי"ל הכי, ומכל מקום לענ"ד אין בחשש של אימוץ רק ספק בעלמא ולא רוב, וכבר לעיל הזכרנו מה שהובא לפנינו בביה"ד חשש של אימוץ ע"י מבררי היהדות משום שנולד לאחר עשרים שנה מאחיו הגדול, ולבסוף אחר בדיקת דנ"א נמצא שהוא אחיו בודאי.

ועוד מה שכתב שהספק של חשש האימוץ על הרוב אם היתה מאומצת היתה גויה, לענ"ד זה אינו דשפיר חשיב עכ"פ ספק שקול ובפרט שיש לחוש שמא גיירוה, ואף שכתב שהוריה של אב המבקשת לא חיו במקום שהיה ריכוז של יהודים מובהקים שהיו שם רבנים וקהילות מסודרות, לענ"ד עכ"פ אינו רוב אלא ספק, בעלמא, לפי שידוע ומפורסם שאצל קהילות הגרוזינים הגם שהיו עמי ארצות היו מקפידים על יהדותם.

(ו.) עוד מה שכתב דאף אי נימא דיש ספק ספיקא מכל מקום היכא דאיכא לבירורי יש לברר.

לאחר המחילה לא קי"ל הכי לדינא, שהרי כתב הרמ"א ביו"ד (סימן ק ס"ט) דמהני ס"ס אף במקום שיכול לברר, וכן כתב כה"ח שם (ס"ק ק"ג) בשם הפר"ח (כלל ב' ובקיצור סק"ז), וכ"כ הכרתי בבית הספק (קכא:) וכ"כ שער המלך (הל' מקואות כלל ג). והגם שהש"ך שם (סק"ד) כתב שיש לברר מכל מקום כתב שבמקום הפסד אין צריך לבדוק, ולכן ברואה מחמת תשמיש כתבו הסמ"ג וסה"ת שמותרת בלא בדיקה משום ס"ס.

ועוד כתב הפ"ת שם (סקל"ה) בשם הנוב"י מה"ת (חיו"ד סימן מג) ורעק"א ומהרש"ל דגם למ"ד שצריך לברר הני מילי שיש באפשרות לברר שני הספיקות, אולם אם יכול לברר רק ספק אחד, לכו"ע אין צריך לברר, וכה"ח שם (ס"ק קנ"ב) כתב כן בשם הראשון לציון (כלל ה ס"ט אות ב) ועוד. ועוד כתב הפ"ת (שם) בשם הנוב"י דכל היכא דלא ניתחזק איסורא ולא היתרא אין צריך לברר, ובנידון דידן אף אם יתברר שאינה אימה, מכל מקום לא יתברר ע"י בדיקה זו שאינה יהודיה לאם אחרת, ולכן מהני שפיר ס"ס בלא בדיקה.

עוד אשכחן בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד (סימן מד) שכתב להוכיח כל היכא דאיכא ס"ס שאין צריך לברר מגמ' נדה (טו:) שהבא מן הדרך אשתו מותרת לו דאיכא ס"ס, ספק שמא לא ראתה, ואת"ל שראתה שמא טבלה, ומותרת לו אף בלא שאלה. ייעו"ש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(ז.) עוד כתב שאם המבקשת ניסתה להסתיר עובדות מבית הדין, שבפרוטוקול מיום י"א שבט תשע"ט לשאלת ביה"ד מי חי כיום מבני משפחה בארץ, השיבה, מצד אמא שלי כולם שמה, ומצד אבא כולם פה, ובתחקיר של הרב ש.ב.י. התברר שישנן כמה בנות דודות מצד האם מקרית מוצקין, ובדיון שנערך בתאריך ב' אדר א' התשע"ט (7.2.2019) הודתה שאכן יש לה קרובי משפחה הן מצד האב והן מצד האם.

לענ"ד אין מקום לחוש שניסתה להעלים דבר מביה"ד שהרי ביה"ד ביום י"א שבט התשע"ט (17.1.2019) שאל אותה (שורה 26) אם יש לאמא שלך אחים והשיבה יש את [...] וכו', ושוב ביה"ד שואל האם משהו מהם חי, והשיבה, לא כולם נפטרו, רק אמא שלי עלתה לארץ, [...] יש ילד, הבן [...] הוא היה כאן לפני 10 שנים וחזר בחזרה, מצד אמא שלי כולם שמה, ומצד אבא כולם פה וכו', ואפשר שכוונתה על אחי האם שלא עלו.

ועוד אדרבה אם היה לה להסתיר היתה צריכה להסתיר את קרובי האב, שהאשה היחידה שאמרה עליה שהיא מאומצת היא בת דודה מצד האב כפי שכתב הרב ש.ב.י., וז"ל: כי הגב' [...] שהיא בת דודתה מצד אביה של אם המבקשת היא בעייתית, ואדרבה מצד בנות דודתה מצד האם לא שמענו שום ריעותא.

(ח.) ביחס לתעודות הלידה שאינן תואמות שתעודות הלידה של המבקשת והסבתא כתובות בגאורגית ותעודת הלידה של אם המבקשת ברוסית, כבר כתב שעל פי מבררי היהדות אין זה לגריעותא.

(ט.) מה שכתב עוד שתעודת הלידה של אם המבקשת יש פער גדול בין תאריך הלידה לזמן הוצאתה בפועל.

הגם שיש בזה ספק לענ"ד ספק זה אינו מוציאה מחזקתה, וראיה לכך שהרי מסקנת הפוסקים דאין אנו חוששים לבדיקת רקמות להוציא ולד מחזקת כשרות שלו על פי כללי הפסיקה הגם שעל פי בדיקת הרקמות יש חשש ממזרות, וכמש"כ מרן הראש"ל הרב עובדיה יוסף ז"ל בשו"ת יביע אומר ח"י חאה"ע (סימן ט) ושכן כתב בשו"ת שערי עוזיאל ח"ב (שער מ פ"א סי"ח), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר ח"ג (סימן קד) שכל בדיקה מדעית מתבטלת ביטול גמור נגד קבלתם הנאמנה של חז"ל, וכ"כ עוד רבים מהפוסקים, ומה התם שעל פי חוקרי המדע בודאי שאינו בנו, אין אנו חוששים לדבריהם כל שעל פי כלל הפסיקה הוא כשר לבוא בקהל, כל שכן מחשש של חוסר תיאום בתעודות הלידה, אין להוציא מחזקתה.

(י.) עוד מה שכתב שהבת טענה שיש לה הוכחה שאינה מאומצת מכיון שהיא דומה לבני משפחתה והציגה הרבה תמונות, ואכן יש דמיון בתמונות בין האם לבת, והביא על זה סימוכין מדברי המדרש שהובא בריש פרשת תולדות אלא שדחה זאת על פי מש"כ בתשובות הגאונים קורניל (סימן יז) בארוסה שהתעברה ואמרה בתחילה שהולד מארוסה, וכשגדל הילד היה דומה לשכנה שהיתה חשודה ממנו, ולא כתבו הגאונים שהולד ממזר מחמת המראה, אלא שכן היא הודתה והוא הודה, והארוס אמר שאינו ממנו.

ומה שכתב שהיא רצתה להוכיח מהתמונות שהיא בתה, זה אינו, שהיא הביאה את התמונות לפני הביה"ד לבקשת הביה"ד.

לאור כל הנ"ל לאחר שלענ"ד מעיקר הדין היא מוחזקת כבת לאימה, יש לצרף את הדמיון שיש בין האם לבייתה בתמונות, וסמך לזה ממה שכתב המהרש"ם ח"ג (סימן קס"א) דאף שבעיני הבריות נראה לייחס הבן לאביו על פי דמיון בצורת הפנים, מ"מ לדינא אין מזה הכרע, משמע דעכ"פ חזי לאיצטרופי, ודו"ק, והביאו הרה"ג שלמה צרור שליט"א בדבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(יא.) עוד מה שכתב שיש ריעותא גדולה שיש למבקשת מה להסתיר מביה"ד שלא יצליחו להגיע לחקר האמת.

לענ"ד אין הוכחה ברורה לזה, ואדרבה בפרוטוקול מיום ב' באדר תשע"ט (7.2.2019) (משורה 7) אומרת המבקשת אם לא יהיה לי שיתוף פעולה מה אני יכולה לעשות, אני נופלת בין הכסאות, ואדרבה מי שלא רצה לשתף פעולה היא אותה בת דודה מצד אביה מקרית מוצקין שהיא הוציאה עליה שם שהיא מאומצת.

המורם מן האמור, לענ"ד בעובדא דאתיא לידן בבת שעוררו מבררי היהדות שיש בה חשש אימוץ הואיל ונולדה להוריה החוקיים לאחר אחת עשרה שנות נישואין, מן הראוי שיש לבצע את בדיקות הדנ"א כדי לשלול חשש של אימוץ, אולם במקום שאין אפשרות לברר חשש אימוץ זה, אין להוציאה מחזקה שהיתה מוחזקת שהיא בת להוריה מעודה ילדה קטנה, הואיל וכל החששות בזה אינו אלא ספיקות גרידא, ואין להוציא מחזקה אלא ע"י עדות של שני עדים כשרים, וכמ"ש"כ המהרי"ק (שורש פז).

ואף במקרה שיש לחוש לאימוץ, מ"מ שפיר איכא ספק ספיקא כדי להתירה לבוא בקהל, ומעיקר הדין אף שיש מקום לבדוק אין צריך לבדוק. ומכל מקום לענ"ד טוב שאם המבקשת תפנה לבית החולים ברזילי באשקלון בבקשה לגלות המסמכים שאכן אימה היתה מאושפזת בבית החולים בשנת 1994 בטיפול בכריתת שד עקב זיהום שהצטבר שם בזמן ההנקה, ובזה לענ"ד יתאמתו דבריה מכל ספק, ואף אם לא תרצה לפנות לביה"ד, לענ"ד אם המבקשת והמבקשת בחזקת יהודיות, ויש להתירן לבוא בקהל.

הרב דניאל גודיס – דיין

דעה ג'

קראתי את דברי ידידי היקרים הרה"ג חברי ההרכב שליט"א. להלן התייחסותי אל הנידון דידן בהבנת המציאות ובדיני התורה.

הקדמה כללית

אקדים ואומר כי כלי העבודה ההלכתיים העומדים לרשותנו בבירור יהדות, גם במצב שבו אין ראייה מוחלטת על פי דיני התורה, הם שלושה כלים מרכזיים: רוב, חזקת יהדות, וחזקת "בנה מורכב על כתפה".

תעודות, למשל, הן לעתים ראייה ממשית מדין "ערכאות לא מרעי נפשיהו", כאמור לעיל דברי חבריי הרה"ג שליט"א; לעתים הן רק רוב, כשהן מגיעות ממקומות או מתקופות שבהם יש מיעוט של תעודות שאינן אמינות; ולעתים אפילו רוב אין בהן, כשהן מגיעות ממקומות או מתקופות שבהן נקל היה לקבל תעודה לפי רצון מבקש התעודה, באמצעות זיוף או באמצעות שוחד. תעודות המגיעות מבריה"מ ומחבר המדינות משנות ה-90 של המאה הקודמת – אינן מהוות אפילו "רוב", מכיוון שניתן היה בנקל בשנים אלו לקבל תעודה לפי הזמנה.

חזקת יהדות נוצרת כאשר אדם הוחזק כיהודי בקהילתו ובין חבריו. וחזקת "בנה מורכב על כתפה" נוצרת כאשר הורים מגדלים ילד באופן שכל אחד מבין שזהו בנם.

עם כלי העבודה ההלכתיים הללו ניגש ביה"ד לכל הליך של בירור יהדות. מבררי היהדות מסייעים לביה"ד בבירור המציאות, וביה"ד הוא שפוסק את הדין על פי דיני התורה, על פי כל הכללים ההלכתיים המסורים לנו מדור לדור, בדיני עדות, בדיני רוב ובדיני חזקה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הקדמה לנדון דידן

עתה אתייחס לנידון דידן. בנ"ד אין כל ספק שהסבא והסבתא, הוריה של [ל'], אם המבקשת, הם יהודים. מעתה, גם בלי "חזקת יהדות", די לנו בחזקת "בנה מורכב על כתפה" כדי לקבוע שגם [ל'] היא יהודיה.

לפיכך הדיון שהעלה הרה"ג צרור שליט"א בשאלת "חזקת יהדות" באדם המתגורר מחוץ לקהילה, ובאשה שנישאה לאדם שאינו יהודי, על אף היותו דיון חשוב מצד עצמו, לדעתי אין לו השלכה על הנדון דידן, מכיוון שב"ד לא חזקת היהדות היא הבסיס להחלטה, אלא חזקת "בנה מורכב על כתפה".

הבדל בין חזקה שהוחזקה בטעות, לספק שהתעורר אחרי שנוצרה החזקה

כך גם הדיון שהביא הרה"ג צרור שליט"א בסוגיית חזקה שהוחזקה בטעות. הרי בנ"ד כלל לא ברור לנו שהיתה טעות. במצבים כאלה, אף אם הספק שאנו מעלים היום, קדם להיווצרות החזקה, אין מדובר ב"טעות" אלא ב"ספק טעות" אשר אינו יכול לפגוע בחזקה. שהרי זהו בדיוק טיבה של חזקה, שהיא מקיימת את המצב הידוע לנו, כל עוד לא הוכח אחרת, והרי מעולם לא הוכח אחרת.

זהו גם תורף דברי הרה"ג גודיס, שלהוציא מחזקה צריך עדות ברורה. אולם, ראיתי לנכון להוסיף על דבריו, שלעניין ספק שעומד אל מול החזקה, מה שקובע הוא האם הספק נודע לנו לפני שנוצרה החזקה, או שהוא נודע לנו רק אחר כך, ואין זה משנה אם במציאות על ציר הזמן הספק קדם לחזקה. שהרי בכל אשה שבאה עם בנה מורכב על כתפה, שאנו מחזיקים אותו כבנה, אם יתעורר בעתיד ספק כלשהו הוא יתייחס אל אירועים אשר קדמו לחזקה. ועל כן מציאותית החזקה לא תוכל לתת מענה לשאלה אשר הספק מעורר. אולם כל טיבה וטבעה של חזקת "בנה מורכב על כתפה" שמרגע שהיא נוצרה, היא אינה מניחה לנו לחזור ולהסתפק בספקות שיתעוררו בלבנו אחר כך. וזאת בניגוד למצב שבו הספקות היו מתעוררים בשלושים הימים הראשונים לשהותה שם של האשה ובנה בעירנו, שאז התעוררות הספק מונעת את היווצרות החזקה.

זהו עומק דבריו של השב שמעתתא (שמעתא ו פרק י) בביאור דברי הרמב"ם (סנהדרין פט"ז ה"ו), שהאסור נוצר בעד אחד, ואז לוקים על אכילתו בשני עדים, ובהפעלת אותה דרך של יצירת האיסור גם באיסורים שנוצרו ע"י חזקה כגון "הוחזקה נידה בשכנותיה" וכגון "בנה מורכב על כתפה" כדברי השב שמעתתא שם.

כאן גם חשוב לציין, שעצם יצירת החזקה לעניין "בנה מורכב על כתפה" אינה מתרחשת כביה"ד, אלא בעיני האנשים שבקרבתם התגוררו האם ובנה, כדברי החזו"א שהביא הרה"ג צרור לעיל. דבריו אלו של החזו"א כבר אמורים בפירוש בתשובות מיימוניות (אישות י"ד), והובאו בב"י אה"ע סי' קנ"ה. ונדלא כעולה לכאורה מדברי ההפלאה בקונטרס אחרון (קטו, ו) שצריך עדות כשרים על כך שהנשים החזיקו אותה כנידה, ודבריו צ"ע, ואכמ"ל.

ובנ"ד, כאמור לעיל, הכל החזיקו את אם המבקשת, [ל'], כבתה של [ר'] שגידלה אותה, ולא נתגלתה טעות ברורה וודאית, ועל כן אין צורך לדון בדיני חזקה בטעות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מרכז הדיון: הריעותות בחזקה בנידון דיון

אלא שיש לדון בשאלות ה"ריעותות" בחזקה אחת לאחת, ולבחון האם החזקה ממשיכה לעמוד כנגד ריעותות אלו.

א. הריעותא הראשונה: פער השנים בין הנישואין ללידה

הריעותא הראשונה היא פער השנים בין מועד הנישואין למועד הלידה, 11 שנה. במצבים אלו נוהגים מבררי היהדות להעלות מיד בפני ביה"ד את החשש לאימוץ. ביה"ד מעריך את עבודתם המסורה ואת עירנותם של מבררי היהדות, אך בכל הכבוד הראוי, קשה לקבוע כי אכן מדובר ב"ריעותא" המסוגלת לעקור חזקה ממקומה. הרי אין בידינו מחקרים מסודרים בשאלת אחוזי האימוץ במדינות השונות שהיו שייכות לבריה"מ, ואין לנו מחקר מסודר על אחוזי הלידות המאוחרות במדינות אלו בתקופה הנדונה. ה"מחקר" הפנימי שתיאר הרה"ג צרור על פי דיווח של אחד ממבררי היהדות, רק ממחיש עד כמה חסרים כלי מחקר אמתיים בעבודתם של מבררי היהדות.

אציין כי שמעתי בפירוש מרופאת נשים יוצאת חבר המדינות, כי בבריה"מ בתקופה שלפני כחמישים שנה, בהעדר אמצעי מניעה זמינים, היו זוגות צעירים שמטעמים כלכליים עשו הפלות כדבר שבשגרה, עד שהגיעו לשלב שבו ראו לנכון להשלים את ההריון. גם ידיעה כזו אינה מתימרת להיות מחקר, אך היא בהחלט מציפה את הצורך בעריכת מחקר מסודר בעניין זה.

"קריאת בנינים": הצורך בהקמת מחלקת מחקר לבתי הדין הרבניים

כאן אעצור לרגע ממהלכו של פסק הדין, ואחזור על קריאה שהשמעתי לא פעם בפני גורמי מינהל שונים, בדבר הצורך במחלקת מחקר בהנהלת בתי הדין הרבניים [בדומה למחלקת המחקר בהנהלת בתי המשפט, להבדיל]. מחלקת מחקר כזו, גם אם היתה מאויישת על ידי סטודנטים צעירים, יכלה לסייע לדייני ישראל ולהנהלת בתי הדין הרבניים בבירור עניינים כגון זה הנדון בפנינו, וגם לסייע לחברה הישראלית באמצעות גילויים שונים על סוגיות המטרידות את החברה כולה בענייני נישואין וגירושין.

גם טרם הקמת מחלקת מחקר פנימית, אילו היה עובד ספציפי בהנהלה שתפקידו ליוזם מחקרי עומק, ניתן היה להיעזר במחלקות מחקר קיימות במשרדי ממשלה שונים. בעניין הספציפי שבפנינו יכלו להתעניין במחקר כזה לא רק משרד המשפטים והמשרד לשירותי דת, אלא גם משרד הבריאות, המשרד לקליטת עלייה, ומשרד הפנים, וזה עוד לפני שנבחנה האפשרות לשיתופי פעולה נקודתיים עם מכוני מחקר פרטיים ומוסדות להשכלה גבוהה.

נחזור אפוא אל מסלולו של פסק הדין: בהעדר מידע ממשי באשר לאחוזי האימוץ אל מול אחוזי הלידות המאוחרות, קשה לריעותא כזו לעמוד מול חזקת "בנה מורכב על כתפה", כשחזקה זו ניצבת במלוא הודה והדרה ההלכתי של "סוקלין ושורפין על החזקות".

אדגיש כי על אף האמור, ערנותם של מבררי היהדות בעניין חשש האימוץ חשובה מאד. ראשית מכיוון שלא בכל המקרים הבאים לפנינו אכן יש חזקת "בנה מורכב על כתפה" במובנה ההלכתי המלא. שנית, לעתים המידע שנתקבל ממבררי היהדות מוביל למידע נוסף המבסס את החשש. ולשלישית, לעתים הצטברות של כמה ריעותות משפיעה על ההכרעה ההלכתית, כפי שנדון להלן במקרה שבפנינו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. הריעותא השניה: פער של כחודשיים בין הלידה לבין רישום הלידה

הריעותא השניה: פער בין מועד הלידה למועד הנפקת תעודת הלידה הראשונה. כשהפער גדול זו עשויה להיות ריעותא, המציבה סימן שאלה באשר לגורמים שהביאו ליצירת פער זה. כאשר מדובר על פער של שנים, או של חודשים ארוכים, עשויה להיות בכך ריעותא ממשית. בנידון דידן מדובר על פער של שבועות ספורים, ועל כן אין בכך ריעותא של ממש. למותר לציין כי גם בעניין זה ראוי היה לערוך מחקר מסודר אילו נמצאו המשאבים המקצועיים והכלכליים לעריכתו.

ג. הריעותא השלישית: הסתרת המידע

הריעותא השלישית – הסתרת המידע. בנקודה זו הנני מצטרף לדברי הרה"ג צרור שליט"א, שמן הרגע הראשון התרשמות ביה"ד היתה שהמבקשת ואמה מנסות להתכחש לעובדה שיש להן קרובי משפחה בארץ. אין לדעת מדוע נקטו המבקשת ואמה דפוס התנהגות כזה, אך הדבר העלה חשש בעיני ביה"ד, כי אפשר שהמבקשת ואמה מודעות לאימוץ, והן מנסות להסתיר את המידע הזה מבית הדין.

במצב כזה אין ביה"ד יכול לעצום את עיניו וללכת כסומא אחרי החזקה ההלכתית: חובה על ביה"ד לחקור ולדרוש שמא לפניו דין מרומה. יש לזכור כי בכל דין מרומה משתמש הצד המבקש להטעות את ביה"ד, בכלים הלכתיים לכאורה, בין אם מדובר בעדות שקר ובין אם בהתבססות על חזקה הלכתית כזו או אחרת. עירנותו של ביה"ד ונכונותו לבדוק את המציאות עד הסוף, או לפחות עד היכן שידנו מגעת, היא מרכיב בסיסי בעבודתו של ביה"ד.

אמנם ייתכן שהמבקשת ניסתה להסתיר את דבר קיומם של קרובי משפחה מכיוון שיש ביניהם מתח, והיא לא רצתה להיעזר בהם לקראת נישואיה. אולי היא לא התכוונה להזמין לחתונתה. אולי היא חשבה שכך תהיה הדרך לאישור היהדות קצרה יותר. אולי גם עניינים של אווירה ציבורית גרמו למבקשת לחשוב שהדרך הטובה בעמידתה מול ביה"ד היא בהסתרת מידע. אך כל אלה אינן מצדיקים הסתרת מידע, ובוודאי לא הצהרת שקר בפני ביה"ד. וכל אלה אינם יכולים לשלול את החשש העולה לעיני ביה"ד, שמא המבקשת ואמה יודעות על דבר אימוצה, ועל כן הן מנסות להסתיר את הדבר. על כן כשהתרשם ביה"ד שהמבקשת מנסה להסתיר את המידע, לא יכול היה ביה"ד להתעלם מכך. זו הסיבה לכך שבהחלטה מיום י"ד שבט תשע"ט (20.1.2019) הפנה ביה"ד את המבקשת אל מברר היהדות החיצוני הרב שמעון בן יצחק, וזו הסיבה לכך שבהחלטת ביה"ד מיום ב' באדר א תשע"ט (7.2.2019) הציע ביה"ד למבקשת לערוך בדיקה גנטית להוכחת קרבת משפחה אל בנות המשפחה הרחבה.

ד. הריעותא הרביעית: המידע שהגיע מבת משפחה רחוקה

הריעותא הרביעית: המידע שהגיע מבת הדודה דרך הרב שמעון בן יצחק. כאמור לעיל, עדות טלפונית, בדרך של "עד מפי עד", מצדה של קרובת משפחה, אינו יכול הוות ריעותא בחזקה. הנני מצטרף גם להערתו של הרה"ג גודיס שליט"א, שמדובר בקרובת משפחה שהיחסים עמה אינם טובים, וזה מוריד עוד במשקלו של מקור מידע זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. סיכום משקל הריעותות, ומשמעותו למעשה

העולה מן האמור הוא, שהריעותא השלישית, הסתרת המידע בדבר קיומן של בנות משפחה המתגוררות בארץ, היא המעכבת את אישור יהדותה של המבקשת, ומטילה ספק במהימנותה. כאשר ריעותא זו מצטרפת אל חשש האימוץ העולה מן הריעותא הראשונה והשנייה, אין בידי ביה"ד לאשר את יהדותה ללא השלמת ההליך כפי שהתווה אותו ביה"ד.

משמעות הדבר למעשה היא לא רק בשביל מבקשי אישור היהדות הבאים עלינו לטובה, שיקפידו להציג בפני ביה"ד את כל המידע שברשותם, ללא כחל ושרק. גם כאשר למבקשת עצמה. אם יבוא יום שבו היא תאמר לעצמה שהיא מעוניינת בהשלמת ההליך, שתי דרכים תעמודנה בפניה: האחת, קיום הבדיקה כפי שהציע לה בית הדין בעבר. השנייה היא מתן אמתלא טובה לדבריה, דהיינו מתן הסבר שקוף ובהיר לנסיון הסתרת המידע, באופן שיסיר מביה"ד כל חשש לאמינותה. אם תצליח המבקשת בדרך זו, ייתכן שניתן יהיה לאשר את יהדותה גם ללא השלמת הבדיקות.

הוראות למעשה לדעה ג'

לעת עתה לא ניתן לאשר את יהדותה של המבקשת. אם תפתח המבקשת תיק חדש לאישור יהדות, ובמסגרתו תתן אמתלא לדבריה, באופן בהיר ושקוף אשר יניח את דעת ביה"ד, או לחלופין תיאותר לערוך את הבדיקה שהוצעה לה בהחלטת ביה"ד מיום ב' באדר א' התשע"ט (7.2.2019), ניתן יהיה לדון שוב באישור יהדותה. לעת עתה ביה"ד מורה על סגירת התיק.

הרב מאיר כהנא – אב"ד

מסקנת פסק הדין למעשה

הלכה כדעת הרוב. ביה"ד קובע בדעת רוב כי לא ניתן לאשר את יהדותה של המבקשת על סמך המידע שבפני ביה"ד בתיק זה.

עם זאת, אם תפתח המבקשת תיק חדש לאישור יהדות, ותפעל כאמור במסקנת דעה א' או דעה ג' לעיל, ישוב ביה"ד לדון בבקשתה.

ביה"ד סוגר את התיק.

ניתן לפרסם פסק דין זה בהשמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ח' בתמוז התש"פ (30/06/2020).

הרב דניאל גודיס

הרב שלמה צרוור

הרב מאיר כהנא – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה